

• Kovács András György •

AZ ÜZLETI TITOK VÉDELMEHEZ VALÓ JOG GAZDASÁGI ELEMZÉSE

A tanulmány alapállítása, hogy a szabályozó hatóságok által felügyelt piacokon a szabályozó által hozott döntések hatékony és érdemi bírói felülvizsgálatának legfőbb akadálya az, hogy a döntések alapjául szolgáló tények jellemzően üzleti titoknak minősülnek. Ezért az üzleti titok védelméhez való jog és a szabályozói beavatkozás lehetőségei között alapvetően új viszonyrendszert kell kialakítani az üzleti titok védelméhez való jog jelentős korlátozásával. A tanulmány a jog gazdasági elemzésének kialakult eszközrendszerével megvizsgálja az üzleti titok védelméhez való jog céljainak elfogadhatóságát. Arra keresi a választ, hogy jogintézményként az üzleti titok védelme mely esetekben járul hozzá az erőforrások hatékony elosztásához, és mikor nem. Az írás különös vizsgálat alá veti a jövőbeli magatartásra vonatkozó, üzleti titkot alkotó információk gazdasági hatékonyságra gyakorolt hatását. A tanulmány következtetése, hogy a jogalkotónak meg kell fontolnia a szabályozói eljárásokban felhasznált üzleti titkok egészben vagy részben történő nyilvánossá tételét.

BEVEZETÉS

Az üzleti titok jogintézménye szerves része a piacgazdaságnak. Természetesnek vesszük, hogy az alkotmányban – a vállalkozás jogával és a gazdasági verseny szabadságával együtt – a magántitok titokvédelme a vállalkozásokra is vonatkozik, és ebből levezethetőnek véljük a vállalkozások magántitkainak védelméhez való alkotmányos alapjogot. Ekként az üzleti titok – ha nem is formálisan, de tartalmilag – alkotmányos alapjog.¹ Pedig egyáltalán nem magától értetődő, hogy az alkotmány 59. paragrafus 1. bekezdésében megfogalmazott jó hírnévhez, magánlakás sérthetlenségéhez, valamint a magántitok és a személyes adatok védelméhez való jogot összekössük jogi személyekkel, gazdasági társaságokkal. E jogosultságok eredete az állam–állampolgár viszonyában, a polgári társadalomban elkülönült magánszféra biztosításában gyökerezik, és kiterjesztése csak a modern piacgazdaság szervezetek

.....
¹ Az Alkotmánybíróság gyakorlata főként a speciális titokfajták alkotmányossági kérdéseire koncentrált, de több határozatából egyértelműnek látszik ez a megállapítás [lásd az Alkotmánybíróság 24/1998. (VI. 9.) és 61/B/2005. határozatait].

(vállalkozások és főként jogi személyek) által meghatározott világában tekinthető szükségszerűnek. Globális jelenségről van szó, és a „globális jogot” érhetjük tetten a magyar alkotmányértelmezésben is.² Például az emberi jogok európai egyezményének³ a magán- és családi élet tiszteletben tartásáról szóló 8. cikke az Emberi Jogok Európai Bírósága szerint kiterjed a vállalkozásokra is, így a vállalkozások magán- és családi életét is védelemre érdemesnek minősíti demokratikus piacgazdaságon alapuló jogállamokban.⁴

Ennek a kiterjesztő értelmezésnek azonban ára van. Egyrészt a vállalkozásoknak a gazdálkodásukkal összefüggő adatokat meglehetősen részletességgel kell rögzíteniük (számviteli szabályok), és azokat részben nyilvánossá is kell tenniük (cégnyilvántartás, mérleg). Ennek oka, hogy a gazdálkodással összefüggő adatokat az államnak ismernie kell (elsősorban az adóztatás szempontjából), másrészt egyes mérleg- vagy beszámolóadatokkal a versenytársaknak vagy más piaci szereplőknek (például a hitelezőknek) is tisztában kell lenniük üzleti kapcsolataik és forgalmuk biztonsága érdekében.

Vannak olyan üzleti kapcsolatok (például a bank és ügyfele között), amelyek szükségszerűvé teszik a magán- és üzleti titkok megismerését. Az állam adatigénye és az ilyen speciális üzleti kapcsolatok következményeként az üzleti titok jogintézményétől elkülönülnek az ágazati titokfajták (adótitok, bank-, biztosítási titok stb.).

Az állam információigényén túlmenően az üzleti titok védelméhez fűződő jogokat az állami működés átláthatóságához kapcsolódó indokok is korlátozzák. A modern piacgazdaságokban, ahol az állam a legnagyobb megrendelő, az állami működés átláthatósága nemcsak demokrácia (és a demokratikus alapelvek sérülésének) kérdése, hanem elsőrendű versenypolitikai kérdés is.⁵ A vállalkozások állammal fennálló gazdasági kapcsolatait a vállalkozások oldaláról nézve alapesetben üzleti

.....
² Az üzleti titok a polgári törvénykönyvben (1959. évi IV. törvény) is kodifikált fogalma egy nemzetközi érvényű vezérnormán, a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok kereskedelméről szóló megállapodás (*TRIPS, Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*) 39. cikkén (1. és 2. pont) alapul (1998. évi IX. törvény 1. C melléklete). (Lásd *Bobrovsky* [2006] 1385. o., amely az iparjogvédelem alapvető nemzetközi egyezménye, az 1883. évi Párizsi Unió Egyezményre utal vissza; *Nagy* [2008] 555. o.) A TRIPS a Marakeshben létrehozott világkereskedelmi rendszer egyik alappillére (a GATT és GATS mellett), amelyet Magyarországon az 1998. évi IX. törvényben hirdettek ki. Az egyezmény 39. cikkének 2. pontja határozza meg az üzleti titok fogalmát, a Párizsi Unió Egyezmény (PUE)10bis cikkére utalással, amely utóbbi egyezményt Magyarországon az 1970. évi 18. törvényerejű rendelet hirdetett ki.

³ Az emberi jogok és az alapvető szabadságok védelméről szóló, 1950. november 4-i római egyezmény és az ahhoz tartozó nyolc kiegészítő jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 1993. évi XXXI. törvény.

⁴ *Case of Société Colas Est and others versus France* (Application no. 37971/97). Strasbourgi Emberi Jogok Európai Bírósága, 2002. április 16.

⁵ A közbeszerzési szabályozás – a közösségi versenypolitika részeként kibocsátott – közösségi irányelveken alapul. (Lásd: A közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX törvény 407. paragrafus, illetve a Európai Tanács 1989. december 21-i 89/665/EGK irányelve preambuluma vagy az Európai Parlament és Tanács 2004. március 31-i 2004/18/EK irányelve preambulumának 4. bekezdése stb.)

titoknak, az állam oldaláról nézve viszont közérdekű adatnak tekinthetők. Az üzleti titok lehetővé teszi a nem piaci alapú irracionális állami döntéseket – elsősorban a korrupció veszélyén keresztül –, ez pedig a piacgazdaság működésének hatékonyságát is ronthatja, a versenyt torzíthatja.

Ennek felismerése történt meg a magyar polgári törvénykönyvben (Ptk.), amikor a nemzetközi vezérnorma, a szellemi tulajdonnal kapcsolatos jogok kereskedelméről szóló megállapodás (*TRIPS, Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights*) által szabott üzleti titok fogalma kiegészült további bekezdésekkel.⁶ Ezek egyértelművé tették, hogy az állam és vállalkozás üzleti kapcsolata, a közbeszerzések, az állami (uniós) támogatások vagy más, az államháztartással összefüggő egyes pénzügyi kapcsolatok közérdekből nyilvános adatok, és nem minősíthetők üzleti titokká. Ennek a folyamatnak legújabb fejleményeként pedig 2009. május 22-étől a magyar államnak nem lehetnek üzleti titkai (2009. évi XXXI. törvény 1. paragrafus).

Az üzleti titok tehát egyre alárendeltebb szerepet kénytelen játszani a közérdek, az állam–vállalkozás közti gazdasági kapcsolatok viszonyrendszerében. Ugyanez tapasztalható akkor, ha más alkotmányos alapjoggal ütközik az üzleti titok védelméhez való jog. Az a tény, hogy az üzleti titok védelmét csak kiterjesztő értelmezéssel tudjuk alkotmányos követelményként igazolni, ahhoz vezet, hogy az alkotmányban nevesített más jogokkal – és különösen a társadalmi-gazdasági berendezkedésünket meghatározó alapvető normákkal – való ütközéskor rendszerint gyengébbnek és így korlátozhatónak minősül. Ez is a kiterjesztő értelmezés ára. Például az alaptörvény 57. paragrafusában közvetlenül nevesített jogorvoslathoz való jognak elvileg az üzleti titok védelméhez való jognál erősebbnek kell lennie, és a bíróságoknak a szükségesség és arányosság tesztje alapján betekintést kell engedniük az üzleti titoknak minősülő adatokba/információkba/dokumentumokba. Ez általában a hatósági eljárásokra is igaz.⁷

Ezek az ütközések azonban számos gyakorlati problémához vezetnek. Egyrészt a vállalkozások hatósági és bírósági eljárásokban gyakran minősítik beadványaikat üzleti titoknak, azonban amikor arra kerül a sor, hogy konkrétan nyilatkozniuk kell, mely adatokra is gondolnak, akkor már erős a bizonytalanság. Jogszabályok által nem részletezett körülményes szabályozás vonatkozik az üzleti titokba történő betekintés módjára, amely az egyik legtöbb ügyintézészt igénylő feladat a bírósági eljárásokban. Különösen így van ez a szabályozó hatóságok által hozott határozatok bírósági felülvizsgálata során. Ennek jó példája a jelentős piaci erejű szolgáltatók árszabályozásával összefüggő határozatok törvényességi felülvizsgálata az elektro-

⁶ 1959. évi IV. törvény (Ptk. 81. paragrafus 2. bekezdés). 2003. VI. 9. napjától hatályos 2003. évi XXIV. törvény 16. paragrafus egészítette ki korlátozó rendelkezésekkel az üzleti titok fogalmát (Ptk. 81. paragrafus 3–4. bekezdés).

⁷ Ez a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (Pp.) 2009. január 1-jén hatályba lépett módosításig volt feltétlenül igaz. Az új módosítások következményeiről a tanulmány végén ejtünk szót.

nikus hírközlés területén, amelynek során a költségalapú ár meghatározása alapvető fontosságú üzleti titok felhasználásán alapul.

Az ezzel kapcsolatos ellenállást jól mutatja, hogy az elektronikus hírközlés területén maga a szabályozó – jogszabályi előírások ellenére – sem hajlandó a piacsabályozói döntéseinek határozattervezetén túlmenően a határozattervezet alapjául szolgáló előkészítő anyagokat közzétenni. Ez a bírói felülvizsgálat során azért nem okozott eddig különösebb problémát, mert a hatóság amúgy sem hozhatja nyilvánosságra az érdekeltek által üzleti titoknak minősített adatokat.⁸ Ugyanígy kétséges, hogy a hatóság által a hatékony szolgáltatás ellenőrzésére alkalmazott [alulról építkező, hosszú távú, előremutató, különbözeti költségen alapuló (BU-LRIC)] költségszámítási módszert olyan részletességben hozza-e nyilvánosságra, ahogy azt a törvény megköveteli.⁹

*Hatékony és érdemi felülvizsgálat ugyanakkor nem lehetséges alapvető fontosságú üzleti titkok feltárása nélkül.*¹⁰ Ha például egy bírósági per tárgya az, hogy a költségalapú ár kialakításához használt költségmodell megfelelő-e, akkor az árszabályozással érintett vállalkozás a per felpereseként megismerheti más szolgáltatók alapvető fontosságú üzleti titkait, mert e nélkül nem ellenőrizhető az, hogy megfelelő-e a költségmodell. Ez pedig önmagában – a per kimenetelétől függetlenül – versenyelőnyt jelenthet a felperesi vállalkozás számára, amely a versenyt – a szabályozással elérni kívánt céllal ellentétesen – „tisztegtelenül” befolyásolhatja.¹¹

Ez a tanulmány az üzleti titok jogintézményének általános elemzésén keresztül azt próbálja bemutatni, hogy az elvi lehetősége fennáll az akár alapvető fontosságú üzleti titkok szabályozói érdek miatti nyilvánosságra hozatalának. Ezt a kérdést

⁸ Az elektronikus hírközlésről szóló 2003. évi C) törvény (Eht.) 36. paragrafus 1. bekezdés b) pontja. Az érdekeltek szinte minden létező adatot üzleti titoknak nyilvánítanak.

⁹ Lásd: Eht. 108. paragrafus 4. bekezdés. A megállapítás az egykori 16. számú piac (beszédcélú hívásvégzódtetés egyedi mobil rádiótelefon-hálózatban nagykereskedelmi piac) bírósági felülvizsgálatával kapcsolatos perek tapasztalatain alapul.

¹⁰ Az elektronikus hírközlés szabályozása közösségi irányelvi szabályozáson alapul, és a közösségi jog megköveteli a nemzeti bíróságok előtti perekben a közösségi jog hatékony érvényesítését. Ez az ún. „*the principle of effectiveness*” követelmény (Steiner–Woods [2000] 441–443. o.). A lisszaboni szerződés 2009. december 1-jei hatálybalépése előtt ez a követelmény az Európai Közösségről szóló szerződés (EKSz.) 10. cikkéből (régén 5. cikk) volt levezethető, a lisszaboni szerződés hatálybalépésével pedig az Európai Uniót létrehozó szerződés 19. cikk 2. bekezdés második mondata az irányadó. Az elektronikus hírközlés területén az Európai Parlament és Tanács 2002. március 7-i 2002/21/EK irányelve (keretirányelv) 4. cikk 1. bekezdése kifejezett tagállami kötelezettségként írja elő a nemzeti szabályozó hatóság döntésével szembeni hatékony jogorvoslat biztosítását.

¹¹ Ebben a tanulmányban alaptétel, hogy a bírói érdemi jogorvoslat léte jogi és közgazdasági-hatékony-sági szempontból is nélkülözhetetlen eleme a hatékony szabályozásnak. Ez ugyanakkor egyáltalán nem magától értetődő, és érdemes lenne elemezni. Ugyanígy a tanulmány alapállása: az érdemi felülvizsgálat magában foglalja a hatóság közgazdasági megfontolásokon alapuló mérlegelési jogköreinek közgazdasági szempontú felülvizsgálatát, ez szintén vita tárgya lehet. Lásd erről: Tóth [2006], Kovács [2006], Koppányi [2006–2007]. A közösségi jog mindenesetre megköveteli a hatékony bírói jogérvényesítést (lásd az előző lábjegyzetet).

gyakorlati szempontból is érdemes megvizsgálni, azonban a szerző – lévén nem közgazdász – erre nem vállalkozhatott.

Az üzleti titok védelméhez való jog általános gazdasági elemzése során mellőzzük olyan kérdések részletes kifejtését, amelyek közvetlenül nem kapcsolhatók a felvetett problémához, noha az üzleti titok védelméhez való jog gazdasági elemzésének elmaradhatatlan és fontos elemeiről van szó. Az üzleti titok védelmének igen fontos szerepe van a vertikális kapcsolatokban, például munkáltató–munkavállaló viszonyban, amelynek részletes elemzése nélkül az üzleti titok intézményének igazolhatósága nehezen érthető meg. E körben azonban a terjedelmi korlátokra figyelemmel csak néhány megállapítást teszünk.

Végül fontos megemlíteni, hogy az elemzés a magyar jog tételes jogát tekinti elsődleges elemzési szempontnak, tehát az elvi megállapítások a magyar helyzetre adaptáltak, ezért az üzleti titok védelméhez való jog gazdasági elemzésének egy speciális esetéről van szó, amelynek általánosítása némi „korrekciót” igényelhet.

AZ ÜZLETI TITOK JOGI ÉS KÖZGAZDASÁGI ÉRTELMEZÉSE

Az üzleti titok jogi fogalma

„Üzleti titok a gazdasági tevékenységhez kapcsolódó minden olyan tény, információ, megoldás vagy adat, amelynek nyilvánosságra hozatala, illetéktelenek által történő megszerzése vagy felhasználása a jogosult – ide nem értve a magyar államot – jogszerű pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdekeit sértené vagy veszélyeztetné, és amelynek titokban tartása érdekében a jogosult a szükséges intézkedéseket megtette.” (Ptk. 81. paragrafus 2. bekezdés.)¹² Így adja meg a magyar jogban a Ptk. az üzleti titok általános, más jogágakra is érvényes fogalmát.¹³ A fogalomnak három elemzésre érdemes része van. Ezek az üzleti titok tárgya, az erre vonatkozó magatartás, amely érdeksérelemmel jár, és a titokgazdától megkövetelt magatartás (a definíció formális eleme), amely külső jelzés alapján konkrétan is azonosíthatóvá teszi az üzleti titkot.

¹² A 81. paragrafus 3. és 4. bekezdése ezt a már említett kivételi szabályokkal egészíti ki. A versenytörvény (1996. évi LVII. törvény a tisztességtelen piaci magatartás és a versenykorlátozás tilalmáról, Tpv.) 4. paragrafus 3. bekezdés *a*) pontja erre a definícióra utal vissza. A Btk. ugyanezen üzleti-titok-fogalmat használja, lásd 2005. évi XCI. törvény 18. paragrafusának indokolása.

¹³ Az elemzés során továbbra is ezt a tételes jogi szabályt használjuk, noha az üzleti titok jogi fogalma jogrendszerenként külön elemezhető. Nagy [2008] (554. o.) például öt nagy elméletet különböztet meg az üzleti titok jogi szabályozásának indokoltsága tekintetében. A magyar dogmatikai megközelítés a személyiségből és annak védelméből indul ki, ahogy azt a bevezető részben már bemutattuk. Ugyanakkor az elemzés nem nélkülözheti az úgynevezett szerződéses elméletre, a bizalmi (fiduciárius) elméletre (Egyesült Királyság) és a jogellenes/tisztességtelen eljáratás (*misappropriation*) elméletre (Egyesült Államok) történő utalásokat, mivel az üzleti titok gazdasági elemzésével foglalkozó nemzetközi szakirodalom kérdésfeltevéseit ezek az elméletek jelentősen befolyásolták.

Az üzleti titok tárgya az információ. Az információ fogalma azonban rendkívül tág kategória.

- Egyesek szerint a világ nem is áll másból, mint anyagból, energiából és információból. Mások szerint viszont az csak egy *tény*, hogy B. ügyvédi iroda tagja SZ. L., egy *körülmény* az, hogy a szobájának bal sarkában van egy karfás szék, és egyfajta *megoldás* az SZ. L.-re jellemző ülési mód ezen a széken, ahogy a csak rá jellemző testtartást felveszi. Az pedig csak egy *adat*, hogy SZ. L. éppen 15 oldallal hosszabb keresetlevelet ír, mint mások keresetlevelei oldalszámának átlaga. Ha a fenti tények, körülmények, megoldások és adatok között felismerjük az összefüggést (akár van, akár nincs), az már információ. Történetesen, ha SZ. L. gép előtti ülési technikájának köszönheti, hogy 20 százalékkal tovább képes nap mint nap a monitorra bámulni, mint mások (amit a többi ügyvéd gép előtt töltött idejének átlagából ellenőrizni is lehet), és ennek köszönhetően 15 oldallal hosszabb beadványokat ír, akkor SZ. L. kétségtelenül versenyelőnyt képes nyújtani munkáltatójának. Ez fontos üzleti titok, hisz ha kitudódna ez az információ, vagy leutánoznák ezt az ülési technikát mások is, akkor elveszne a versenyelőny, vagy SZ. L.-nek kéne sokkal többet fizetni, hogy a hozzá nap mint nap érkező különböző állásajánlatokat módjában álljon elutasítani.

A *tény*, *megoldás*, *adat*, *körülmény* tehát olyan fogalmak, amelyek az információ alkotórészeinek tekinthetők.¹⁴ A törvényi szöveg az üzleti titok fogalmát az értékes információt még nem tartalmazó „részinformációkra” is kiterjeszti, amelyek önmagukban egyébként nem lehetnének üzleti titok tárgyai, hisz érdeksérelem veszélyét csak maga az információ megszerzése vethet fel. A jog figyelembe veszi a bizonyítási kérdéseket. Két részinformációt jelentő tény között az ok-okozati kapcsolatok felismerését igen nehéz – sokszor lehetetlen – bizonyítani, ezért az önmagában értéktelen részinformációk megszerzése is sértheti az üzleti titkot, amennyiben ezek együtt már legalábbis veszélyeztethetnek pénzügyi, gazdasági, piaci érdeket.

Az információ nyilvánosságra hozatala, illetve illetéktelenek általi felhasználása akkor sértheti egy vállalkozás jogszerű pénzügyi, gazdasági és piaci érdekét, ha az valamely versenyelőnyt biztosít számára, beleértve az erőforrások feletti rendelkezés mértékét.¹⁵ A titokban tartott információ tehát közgazdasági értelemben nem más,

¹⁴ A formális információelmélet eredményeinek felhasználásával jóval egzaktabb kiindulópontot kapnánk az elemzéshez, ekként az eredmények is jobban általánosíthatók lennének. Jelen tanulmány tárgya azonban a magyar jog szerinti üzleti titok fogalmának jogi-közgazdaságtani elemzése. Érdekes utalni arra is, hogy az adatvédelmi szabályozásban az adat fogalma a tágabb és az információ a szűkebb kategória. Ez a felfogás azonban az adatvédelmi szabályozás speciális szóhasználatából következik, ami eltér az általános jogi szóhasználatától.

¹⁵ A „jogszerű” kitétel külön is elemezhető kérdés. Témánk szempontjából ennek annyiban van csak jelentősége, hogy a „jogszerű” kitétel még inkább erősíti azt a feltevést, hogy nem valamely, a piactudás normál működésén kívüli előnyökről van szó, ekként összefoglalóan csak a gazdálkodás körében

mint versenylőny. Így könnyen megérthető, hogy a Ptk. és Btk. általános normáin túlmenően az ágazati joganyagok közül miért éppen a versenyjog az, amely külön tényállással is védi az üzleti titkot (Tpvt. 4. paragrafus).

Az üzleti titok jogosultjának meg kell tennie a szükséges intézkedéseket az információ titokban tartásához. Ennek a fogalmi elemnek a szerepe abban van, hogy az üzleti titok, a jog által védett információ felismerhető legyen a kívülállók, így a jogalkalmazó szervek számára is. Ebből tudható meg, hogy titokban tartott információról van szó, azaz a titokgazda felismerte az információ értékét.

Ez a fogalmi elem a közgazdasági elemzéshez szükséges további tartalmi ismérvet rejt magában, mert világossá teszi, hogy indokolás nélkül maga a titokgazda dönti el egy információról, hogy értékes-e, avagy sem. Az üzleti titoknak ezért nincs normatív tartalma.

- ♦ Mindez nem jelenti azt, hogy valóban üzleti titoknak minősülne az, ha a titokgazda olyan információt nyilvánít üzleti titoknak, amely nem sért vagy veszélyeztet gazdasági vagy piaci érdekeket, avagy eleve nyilvános, netán közérdekű adatnak minősül. Nyilvánvaló, hogy a fogalom ezen elemének is jelentősége van egy gazdasági titok megsértésével kapcsolatos büntetőügyben vagy az üzleti titok megsértése/a közérdekű adat kiadása miatti perben. A Btk. 300. paragrafusa 1. bekezdésének tényállása azonban a többlettényállási elem, a „jogtalan előnyszerzés”, illetve „vagyonihátrány-okozás” feltétele, nem teljesül akkor, ha az üzleti titok ezen definíciós eleme nem áll fenn. Ugyanígy polgári perekben pedig a károkozás hiánya miatt sikertelen az a per, amely olyan „üzleti titok” megsértésén alapul, amely nem sért vagy veszélyeztet pénzügyi, gazdasági vagy piaci érdeket. Elsősorban a közérdekű adat kiadása iránti perek azok, ahol e definíciós elem szerepet kaphat. A tanulmányunk tárgyát jelentő esetekben viszont, amikor a perek és közigazgatási eljárások tárgya nem az üzletititok-jelleg megállapítása, az üzletititok-minősítés körében figyelmen kívül marad ez a definíciós elem, és csak az üzleti titok feltárása körében a szükségesség és arányosság vizsgálata során a feltárás indokoltsága tekintetében kap szerepet. Ez azt jelenti, hogy amíg egy üzletititok-minősítéssel kapcsolatos per meg nem állapítja az adott információ jellegét, a jog úgy befolyásolja a jogalanyok magatartását, mintha bármely információ, amelyet a titokgazda üzleti titoknak minősít, valóban üzleti titok lenne. Ehhez a helyzethez igazodik mind a szabályozó, mind a szabályozó döntését felülvizsgáló bíróság eljárása.

Anélkül, hogy megelőlegeznénk az információs társadalom modern piacgazdaságra gyakorolt hatásainak közgazdasági elméleteket érintő egyes következményeit, meg kell jegyeznünk, hogy a modern piacgazdaságban éppen az információkból eredő

.....
kifejthető előnyökről, azaz csak jogszerű versenylőnyökről lehet szó. Például a fogyasztói döntéseket tisztességtelenül befolyásoló, valótlán tartalmat állító reklám mögött lévő valós információ nem lehet üzleti titok tárgya. A valós tartalmú reklám mögött, az azt alátámasztó valós információk azonban igen, ezért gyakran csak egy hatóság képes az ilyen reklámállítások ellenőrzésére, a fogyasztó nem.

versenyelőnyök a legnagyobbak, mivel a mások által nehezen másolható alapvető képességek (*core competence*) azok, amelyek tartósan képesek versenyelőnyt biztosítani. Ilyen alapvető képességek pedig olyan szervezeti kultúrából, a szervezeti tudásból eredeztethető sajátosságok, amelyek az adott szervezeti struktúrát egyedileg jellemzik, és olyan szervezeti rutinok és tudások (információk) összessége, amelyek gyakran a vállalatvezetés előtt is csak részlegesen ismertek, vagy jelentős részben rejtve maradnak, mivel hatalmas információmennyiség feldolgozását és értékelését igénylik. Ez utóbbi tényből következik, hogy a vállalkozások minden gazdálkodásukkal kapcsolatos információt igyekeznek üzleti titoknak nyilvánítani, és ezért van az, hogy nehézséget okoz számukra, ha egy hivatalos – hatósági – eljárásban az üzleti titokká minősítést indokolniuk kell. Mindenesetre egy közgazdász számára világos, hogy a racionális üzleti vállalkozás az egyedüli autentikus döntéshozó abban a kérdésben, hogy mi az az információ, amely versenyelőnyt biztosít számára, ekként mely információ esetében éri meg a titokban tartás költsége az információ üzleti titokká minősítését.

Összefoglalva: *közgazdaságtani megközelítésben üzleti titok a vállalkozások mindazon titokban tartott információja, amely versenyelőnyt biztosít a versenytársakkal szemben.* Éppen így hangzik az üzleti titok – TRIPS egyezményt nagyban befolyásoló – angolszász fogalma. A magánjogi jogsértések jogszabály-összefoglalója, a *Restatement of Torts* (1939) például úgy fogalmaz, hogy az üzleti titok olyan üzleti célból használt információ, amellyel tulajdonosa versenyelőnyt szerezhet azokkal szemben, akik azt nem ismerik vagy nem hasznosítják.¹⁶ Az amerikai jog következőképpen definiálta ezt a fogalmat: üzleti titok az az információ, amely az üzleti működés vagy más vállalkozási tevékenység során felhasználható, és eléggé értékes és titkos ahhoz, hogy tényleges vagy potenciális gazdasági előnyt biztosítson másokkal szemben.¹⁷

Információ a mikroökonómiai modellekben

Kiindulásul idézzük fel, hogy milyen feltételezésekkel él a klasszikus – statikus – versenyzői modell: nagyszámú kisebb eladó és vevő van, homogén áruk versenyeznek egymással, a tőkejavak egységei homogének, az ár nagyságán egyetlen piaci szereplő sem képes önmagában változtatni (mindenki árelfogadó), szabad belépés van

¹⁶ „A trade secret is any information which is used in one's business, and which gives him an opportunity to obtain an advantage over competitors who do not know or use it.” Restatement (First) of Torts Sec 757, Comment b (1939), http://www.osha.gov/pls/oshaweb/owadisp.show_document?p_table=standards&p_id=10103 (2010. február 25.).

¹⁷ „A trade secret is any information that can be used in the operation of a business or other enterprise and that is sufficiently valuable and secret to afford an actual or potential economic advantage over others.” Section 39 of the Restatement (Third) of Unfair Competition (Business Torts... [1996] 168. o.

a piacra, az árak és javak minden korlátozás nélkül mozoghatnak, a piaci szereplők tökéletes ismerettel rendelkeznek a döntéshez szükséges minden tényezőt illetően (a fogyasztó is már eleve rendelkezik az alternatívák ismeretével). Hiányzik továbbá a vevők megnyerése az árak csökkentésén, a javak minőségének javításán keresztül, nincs reklám, hiányzik a vevő–eladó közötti személyes kapcsolat. Az ilyen piacon a hosszú távú profit nulla, továbbá a vásárlók és az eladók is *homo oeconomicusok* (akik képesek optimális döntésre), valamint nincsenek tranzakciós költségek.

Tehát a hagyományos elemzések során az információ megléte több ponton is kiinduló feltétel (reklám, vevő megnyerése, személyes kapcsolat, sőt közvetten a *homo oeconomicus* optimális döntései is ezt feltételezik). Ha a tökéletes informátság ilyen fontos kiinduló feltétel, akkor joggal gondolhatjuk azt, hogy az üzleti titok jogintézménye versenyellenes intézmény, amelyet a versenyjognak *per se* tiltania kell. Ezzel szemben a helyzet az, hogy az üzleti titkot a versenyjog nemhogy tiltja, hanem védi.

A versenyzői piac kiinduló feltételeinek nyilvánvaló modellszerűsége és a való világbeli hiánya a klasszikus mikroökonómiai elemzésekben is – a közvélekedéssel ellentétben – egyértelmű. A közgazdaságtan az aszimmetrikus információt a piaci kudarc egyik fontos okaként említi. Ha az aszimmetrikus információ a piaczgazdaság működésében sokszor okoz piaci kudarcot, akkor az üzleti titok jogintézménye, amely a titkos információt védi, még mindig igazolhatatlan jogintézménynek tűnik, és ezért az aszimmetrikus információt lehetőleg jogi eszközökkel fel kell számolni.

E nézetrendszerrel szemben vagy mellett azonban más, a versenyzői piacot leíró közgazdasági modellek is léteznek. Például az új osztrák iskola paradigmája¹⁸ már a korlátozott racionalitás realisabb feltételezése (*Simon* [1982]) alapján az emberi tudás elkerülhetetlen tökéletlenségéből indul ki, és középpontjában nem az egyensúlyi ár meghatározása és elmélete, hanem a piac mint ismeretek terjedésének mechanizmusa áll. Megközelítése alapvetően különbözik a klasszikus felfogástól, mert a termék differenciálást a versenyfolyamat immanens részének tekinti. A piacot nem a vevő és az eladó (termelő), hanem kizárólag a közvetítő kereskedő, a profitra törő vállalkozó tartja mozgásban. Míg a vevő és eladó egyszerű árelfogadók, a vállalkozók versenye eltünteti a profitot, mert a termelési költség és eladási ár közti különbséget folyamatosan kiegyenlítik.

Fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy ebben az elméletben az információ egészen más szerepet tölt be, mint a klasszikus versenyzői piac modelljében. Itt *kizárólag az információ a verseny motorja*, és ennyiben ez az elmélet egészen más alapokon áll, mint a klasszikus versenyzői modell. Az aszimmetrikus információ léte hozzátartozik a versenyhez, nélküle nem is beszélhetünk versenyről. Ezzel az üzleti

¹⁸ Az új osztrák iskola az 1960-as 1970-es években alakult ki, alapítója Ludwig von Mises, legtekintélyesebb képviselője Friedrich von Hayek, jelenlegi vezéralakja és továbbfejlesztője pedig I. M. Kirzner. (E témakörben támaszkodunk a *Mátyás* [2003] könyvre és *Mátyás* [2004] tanulmányra.)

titok jogintézménye jól magyarázható. Az üzleti titok jogintézménye védi az árakat befolyásolni képes – elsősorban az információt terítő – közvetítő kereskedőket, akik a piacgazdaság és a verseny mozgatói. Ebben az összefüggésben viszont a piaci verseny Pareto-hatékonysága eleve megkérdőjeleződik. A piaci verseny annál hatékonyabb az erőforrások allokálásában, minél kisebb profitra tudnak szert tenni az árakat befolyásolni képes résztvevők, azaz minél kisebb az információ megszerzésének költsége.

Tovább árnyalják a piacgazdaságról mint domináns gazdasági szabályozó mechanizmusról alkotott képünket az intézményi közgazdaságtan modern irányzatai, a tulajdonjogi irányzat, a megbízó–ügynök elmélet, valamint a tranzakciós költségek elmélete. Ezek az elméletek más tudományágakat, köztük a szervezetelméletet és a jogtudomány egyes területeit is megtermékenyítették, létrehozva a jogintézmények közgazdasági elemzését kutatási tárgyának tekintő *jog és közgazdaságtani iskolát* is.¹⁹

A gazdasági folyamatoknak, az elosztásnak csak egyik formája a piaci csere (*Pólyányi* [1984] 87–88., 328. o.). A vállalatokban a javak újratermelésének folyamata adminisztratív úton – nem pedig piaci szabályozókon keresztül – történik, következésképpen nem mondható az, hogy a piaci csere, a közel sem súrlódásmentes árrendszer kizárólagosan vagy akár dominánsan végezné a gazdaság szabályozását még egy úgynevezett piacgazdaságban sem (*Coase* [2004]). Coase munkásságának jelentősége, hogy rámutatott: a jól meghatározott tulajdonjogoknak, a piaci csere kielégítő működésének, azaz a piacgazdaság minél szélesebb körben való érvényesülésének az alapja a többé-kevésbé súrlódásmentes árrendszer. Jól meghatározott tulajdonjogok nélkül szükségszerű, hogy a piaci kudarcok egyik oka a negatív (és pozitív) külső hatások megléte (*Coase* [2004]). Coase tételéből következik, hogy optimális megoldások akkor jönnének létre, ha az üzleti (tranzakciós) költségek értéke nulla lenne. Ebből viszont az következik, hogy a tranzakciós költségek léte okozza a hatékonysági veszteségeket. Ott, ahol a tranzakciós költség a piaci megoldás akadályát jelenti, a jognak be kell avatkoznia. Ha pedig az üzleti titok növeli a tranzakciós költségeket, akkor ez hatékonyságvesztést okoz, a piaci mechanizmus akadályá lehet. Tehát a jognak be kell avatkoznia az üzleti titokkal – mint a tranzakciós költség egyik elemével – szemben.

A megbízó–ügynök elmélet szintén érinti a piacgazdaságról alkotott felfogásunkat, amely a jól meghatározott tulajdonjogokon is túlmutató folyamatokat ír le.

Coase-t előfutárunknak tekintő új intézményi iskola képviselői (*Williamson* [1981]) szerint speciális tőkejavak esetén a tranzakciós költségek különösen ma-

¹⁹ A jog gazdasági elemzése Magyarországon is komoly jogi kutatások tárgya elsősorban a magánjog körében (*Vékás* [1998], *Sajó* [1984]). A témának hatalmas a nemzetközi irodalma. Különböző nézőpontból lásd *Burrows–Veljanovski* [1981], *Cooter–Ulen* [2005], *Kelman* [1987], *Polinsky* [1989], *Posner* [1996].

gasak. Ez a tény viszont a szélsőséges nemzetközi munkamegosztásban domináns elemmé lépett elő, és a kétoldalú monopóliumok létrejöttének a nyilvánvaló oka. A mikroökonómia két másik (Azariadis–Baily–Gordon- és Okun-féle) modellje a szerződéselmélet alapján az információ költséges voltára hivatkozva magyarázza az eladó és a vevő közötti – a munkaadó és a munkavállaló közti tartós viszonyhoz egyre inkább hasonlító – hosszú távú szerződések rendszerét, amely immár nemcsak a bérek, de az árak ragadóságát is magyarázza, ekként korlátozva a klasszikus piaci mechanizmus érvényességét. Williamson a kereskedelmi szerződések alapján megállapította, hogy specifikus tőkejavak esetén létrejövő tartós kereskedelmi kapcsolatokban kialakuló úgynevezett relációs szerződések esetén a szerződő partnerek – a túl nagy tranzakciós (főként váltási) költségek miatt – gyakran a közös profitmaximalizálásban érdekeltek.

Az alkujátékokról szóló irodalom igen terjedelmes, és magában foglal nagyszámú, gondosan végrehajtott kísérletet is. A kísérletek egyik legfontosabb eredménye: az alkudozó felek akkor működnek inkább együtt, ha jogaik egyértelműek, és kisebb eséllyel jutnak egyezségekre, ha a jogviszonyok homályosak, nehezen átláthatók. „Az alkutárgyalás akkor válik bonyolulttá és nehézkessé, ha a döntéshez magáninformációkra van szükség. A magáninformációk gátolják a megegyezést, mert az együttműködés ésszerű feltételeinek kialakításához nagyrészt nyilvánosságra kell kerülniük. Általánosan fogalmazva: az alkufolyamat akkor költséges, ha a megegyezéshez sok magáninformációnak kell közössé válnia.” (Cooter–Ulen [2005] 104. o.) Ebből pedig nyilvánvaló, hogy az üzleti titok eladó és vevő között növeli a tranzakciós költségeket.

Végül érdemes utalni arra az empirikus vizsgálatra is, amely szerint a vállalkozásokon belüli munkavállalók közti versenyben az információ visszatartása az egyik legfontosabb versenyeszköz elsősorban olyan munkavállalókkal szemben, akik teljesítményalapú sikereket értek el a szervezeten belül (*Hámori és szerzőtársai* [2007]). Itt azonban az ok-okozati kapcsolat megfordul. A vállalatvezetők szerint a cégen belüli éles verseny egyik legfontosabb káros hatása az információáramlás akadályozása, ami a vállalaton belüli túl éles belső verseny elkerülésére ösztönöz. Ez a tény arra mutat rá, hogy a túl éles verseny az információáramlás korlátozásával jár, ezért a túl éles versenyt kerülni kell. Lehet, hogy a túl éles verseny hívta életre az üzleti titok jogintézményét? Ez azt jelentené, hogy az üzleti titok jogintézménye egy káros következményt legitimál?

Az eddigiekből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az információ egyre kiemeltebb szerepet kap a közgazdasági elméletekben, s akár egy új elmélet kiindulópontja lehet. A fokozott érdeklődés érthető, hiszen az információrobbanás, az informatika fejlődése alapjaiban új – információs – társadalmat hozott létre, amelyben radikálisan átforgatódnak a szervezetek, köztük a piaci szervezetek működése, s ezáltal a piacgazdaság működése is. A 21. századra az információ kulcsfontosságú erőforrássá vált, miközben a globalizációnak köszönhetően a piaci verseny egyre nő. Alig maradt olyan termelési tényező, legyen szó természeti kincsről, olcsóbb

gyártási technológiáról, képzett vagy olcsóbb munkaerőről, ami elérhetetlen lenne a multinacionális vállalkozások számára. Ezért megjelent a komplex információ-központú versenystratégia, és a leutánozhatatlan versenyelőnyök megszerzése, a tartós versenyelőny elérése alapvető képességgé (*core competence*) vált.

Mindennek az a hatása, hogy az aszimmetrikus információ problémája jóval összetettebb formában jelenik meg. Bár az elmondottakból következne – különösen a multinacionális vállalatok által uralt piacokon – a vállalatok közti verseny eszközeként az üzleti titok jogintézményének beépülése a magántitok-védelembe, de a jognak az adatvédelmi szabályozással általános feladata az információs szabadságjogok biztosítása, a vállalkozások és fogyasztók közti egyenlőtlen információs helyzetek kiküszöbölése – a magánszemélyek javára és az üzleti vállalkozások terhére (*Vikman* [2006] 23. o.).²⁰

Ebből a fejlődési folyamatból következik, hogy a jog gazdasági elemzésével foglalkozó irodalom már nem külső feltételként kezeli az információt, hanem azt árúnak tekinti, amelynek piaca van. A következőkben ezt a felfogást és annak elfogadhatóságát vizsgáljuk meg.

AZ INFORMÁCIÓ „PIACAI”

Robert Cooter és Thomas Ulen már említett művükben a tulajdonjogi elméletet az információra is alkalmazzák (*Cooter–Ulen* [2005] 132–134. o.). Két nehézséget azonosítanak az információval kapcsolatos tulajdonjogok és az információ piacának megteremtésével kapcsolatban. Az információnak két olyan jellemzője van, amely az információkkal kapcsolatos tranzakciókat megkülönbözteti a közönséges magánjavak cseréjétől. Az első ilyen tulajdonság a *kisajátíthatatlanság*, a másik pedig a *hitelesség*.

A kisajátíthatatlanság az a tulajdonság, ami miatt az információ a közjavakhoz áll közel. Az információt nehéz létrehozni, de általában könnyű továbbítani. Az információt létrehozói csak értékének töredékéért képesek értékesíteni. „Az információ felhasználása mentes a versengéstől” (*Cooter–Ulen* [2005] 133. o.), mert az információk felhasználása a többi árutól eltérően nem csökkenti a mások számára fennmaradó mennyiséget és hasznosságot. Az információ felhasználásából nehéz másokat kizárni, emiatt jelentkezik a potyautas-probléma. Ennek következtében azonban a piac a közjavakhoz hasonlóan az információból sem képes megfelelő mennyiséget előállítani. Mivel a magánszektor piaci alapon a hatékony mennyiségnél kevesebb információt kínál, ezért a szabályozatlan piacon nem állnak kellő

.....
²⁰ Ugyanakkor dichotom folyamatról van szó. Míg a korábbi adatvédelmi biztosi gyakorlat kifejezetten közérdekű adatnak tekintette a hatóságok által kezelt vállalati adatokat, és például egy törvénysértést megállapító határozat nyilvánvalóan közérdekűnek minősült, a legújabb gyakorlatban a hatóságok kezelésében lévő üzleti titok nem minősül közérdekű adatnak (*Majtényi* [2006] 428. o.; *Jóri–Bártfai* [2005] 159–164. o.).

mennyiségben rendelkezésre az ötletek, ismeretek, gondolatok és különösen az ezt megtestesítő alkotások.

Az információ közjóság jellegéből következik, hogy vagy az állam biztosítja azokat,²¹ vagy a szerződési jog keretén belüli üzleti titok védelme teremti meg az üzleti titkok szabályozott piacát, vagy az üzleti titok védelme mellett a szellemi tulajdonjogok szabályozására is sor kerül. Ebből úgy tűnik, hogy kellően indokolható lehet az üzleti titok jogintézményének szüksége.

A hitelesség kérdését elsősorban szerződési jog kapcsán szokták tárgyalni. Ennek alapja az amerikai irodalomban az alkuelmélet, amely a játékelméleti elemzések kiváló terepe. Játékelméleti elemzések alapján megvalósítható a szerződési jog első számú célja: az emberek számára nem hatékony megoldású játékok átalakítása hatékony megoldásúakká. A kikényszeríthető szerződés a nem kooperatív megoldású játékot kooperatívává alakítja át. A szerződési jog második célja az információ hatékony nyilvánosságra hozatalának ösztönzése a szerződéses kapcsolatokon belül. Ezzel kezelhetők az aszimmetrikus információ helyzetek, amelyek a jólét növelése helyett sokkal inkább a jólét újraelosztásával járnak, ekként témánkat kevésbé érintik.

A két cél egymással cél–eszköz viszonyban áll. Az információk hatékony megosztása teszi lehetővé a kooperatív megoldásokat. A hitelesség problémája alapvetően abból következik, hogy a vevő az információ értékét nem tudja azelőtt megítélni, mielőtt azzal rendelkezne. Tipikus probléma, hogy egy információt a vevő előtt fel kell tárni ahhoz, hogy értéke megállapítható legyen, de ha már ismeri, miért fizetne érte? A probléma megértéséhez röviden ismertetjük, hogy miként járul hozzá a szerződési jog az információk hatékony feltáráshoz és továbbításához.

A közgazdaságtanban nyilvánosnak nevezik az információt, ha az egy alku során mindkét fél számára ismert, és magáninformációnak, ha csak az egyik fél ismeri, a másik pedig nem. A csere ösztönzője a magánjellegű információ. Az információ átadása és a javak adásvétele teszi lehetővé a tudás és az erőforrások feletti ellenőrzés egy kézbe kerülését. Mivel a magáninformáció a csere motorja, ezért a jog általában kikényszeríthetőnek tartja az aszimmetrikus információon alapuló szerződéseket. Ugyanakkor a hatékonyság megköveteli, hogy a tudás és az erőforrások feletti ellenőrzés egyesítése a lehető legkisebb költséggel valósuljon meg, figyelembe véve mind az információ továbbításának, mind a javak adásvételének költségeit. Ezért jogi úton nem kényszeríthető ki egy szerződés a tájékoztatás elmulasztása, csalás vagy kétoldalú tévedés (hiszen ebben az esetben nincs is alku) esetén, de az egyoldalú tévedés esetén igen.²² Ezzel a jog ugyanis ösztönözni kívánja a hatékonyságot

²¹ Cooter–Ullen [2005] megemlíti még a jótékonyági adományok rendszerét (133. o.), amely azonban közvetett állami finanszírozással egyenértékű megoldás.

²² A magyar jogban lásd Ptk. 205. paragrafus 3. bekezdés, 210. paragrafus 2. bekezdés. Egyoldalú tévedés esetén csak akkor lehet megtámadni a szerződést, ha a feleknek együttesen tanácsot adó jogi szakértő ad nyilvánvalóan téves tájékoztatást, és a tévedés lényeges.

azáltal, hogy jutalmazza az információk felkutatását, valamint a tudás és a javak feletti ellenőrzés egy kézben egyesülését. Előfordulhat azonban, hogy a megszerzett információ véletlenül jutott a tudomásunkra, ezért annak nem volt keresési költsége, és így a másik fél egyoldalú tévedése nem jár hatékonyságjavulással.

- a) Ezért a szakirodalom az információt a *gazdasági hatékonyságra gyakorolt hatása* szerint csoportosítja. Természete szerint vannak jólétnövelő (produktív) információk és a jólétet újraelosztó (redisztributív) információk. Jólétnövelő információk például a felfedezések, találmányok stb. A jólétet újraelosztó információ ezzel szemben olyan előnyt biztosít az információ birtokában lévő fél számára, amelyet az alku során a jólét számára kedvező újraelosztására használhat fel. Ha például valaki mindenki másnál előbb tudja, hogy az állam merre vezet majd az autópálya nyomvonalát, tetemes előnyhöz juthat az ingatlanpiacon. A jólétet újraelosztó információk megszerzését célzó beruházások egyrészt pazarlásnak minősülnek, másrészt védekezési célú kiadásokra ösztönzik azokat, akik nem szeretnének jóléti veszteségeket elszenvedni a jobban informáltak kedvéért. A védekezési célú kiadások pedig csak az újraelosztást gátolják meg, de nem teremtenek új értéket.
- b) Emellett az információk csoportosíthatók a *megszerzés módja* szerint is. Információkhoz hozzá lehet jutni aktív módon, vagyis úgy, hogy erőforrásokat ruháznak be az információ megszerzésébe, és véletlenszerűen, vagyis pusztán szerencséből.

Hatékonysági szempontból az információ természetének és megszerzési módjának csak egyetlen kombinációja indokolja egyértelműen a szerződés kikényszeríthetőségét. *Ez pedig a jólétnövelő információ, amely céltudatos beruházás eredménye.*

A legtöbb információ azonban a gyakorlatban egyszerre jólétnövelő és újraelosztó hatású, azaz kevert információ. Az információk nagy része kevertnek tűnik abból a szempontból is, hogy aktív beruházás vagy véletlen eredménye-e. Felvethető például, hogy a magából az adott piaci helyzetből adódó információ – amelyet nem szándékoltnak szerzünk meg (hanem egyfajta pozitív externáliaként kapunk) – véletlenszerű-e, vagy aktív módon szerzett? Így ha például jogi tanulmányokat folytatunk, majd ügyvédként sok ingatlanszerződést kötünk, akkor véletlenszerűen hozzájuthatunk ahhoz az információhoz, hogy hol lesz a következő autópálya nyomvonala. Bármely gazdasági tevékenység végzése során szerzünk olyan véletlenszerű tapasztalatokat, amelyeket bárki más, hasonló gazdasági tevékenységgel foglalkozó személy megszerez, de ahhoz, hogy az adott tevékenységet elkezdhessük, jelentős információmennyiségre, tudásra van szükségünk. Az ilyen információk vajon a tudásba történő befektetés gyümölcsei, vagy a véletlenek eredményei? Nehezen eldönthető kérdés az is, hogy a nagyvállalatok szervezeti tudásának felhalmozódása tudatos befektetés vagy a véletlen eredménye-e, amely a nagy számok törvénye alapján szükségszerűen következik be.

A szakirodalom három közgazdasági elvet fogalmaz meg. „1. Érvényesíteni kell a szerződést, ha valamilyen jólétnövelő információ nem állt egyformán a felek

rendelkezésre, és különösen akkor, ha az információ a tájékozott fél befektetésének volt a gyümölcse. 2. Érvényesíteni kell a legtöbb olyan szerződést, amelyek megkötésekor valamilyen kevert (a jólétet egyszerre növelő és újraelosztó) információ nem állt egyformán a felek rendelkezésére. 3. Érvényteleníteni kell a szerződést, ha a tájékozott fél rendelkezésére álló információ a jólétet nem növelte, csupán újraosztotta, vagy a véletlen szerencse folytán került a birtokába.” (Cooter–Ulen [2005] 309. o.)

- c) A hitelesség kérdésköréhez is kapcsolható az információ természete szerinti csoportosítás harmadik válfaja: érvényesül-e *tájékoztatási kötelezettség*, vagy sem. A tájékoztatási kötelezettséghez tartozik a *biztonsági információ* fogalma. Biztonsági információn olyan tudást értünk, amely segít elkerülni az embereknek, hogy káruk keletkezzenek. Értelemszerűen a jog megköveteli, hogy a felek megoszassák egymással a rendelkezésükre álló biztonsági információkat. A jog ezért ezek ismeretét az eladótól gyakran explicit módon megköveteli.

A hitelesség problémájának van egy másik oldala is, ami az információk bizonytalanságától, hiányától független, és talán az egyszeri és nagy értékű tranzakciók játékelméleti elemzése alapján érthető meg. Általában az egyszeri és nagy értékű tranzakciókra jellemző az ügyeskedés, a másik féllel szembeni nem tisztességes, de nem is jogellenes viselkedés. Ilyen esetekben az egymásnak ígéretet tevő felek igen kevésbé vannak tekintettel arra a veszteségre, amelyet az ígéret megszegése okoz. Külön közgazdasági elemzések tárgya, hogy ezekben az esetekben mekkora az optimális kártérítés mértéke, amely a szerződésszegéstől eltántorít, és nem jelent hatékonyságvesztést, tehát a túlzott kártérítés lehetősége nem riaszt el a szerződéskötéstől (Cooter–Ulen [2005] 217. o.).

Ha jól meggondoljuk, ezek a kockázatok (bizonytalanság) nemcsak a másik félről ismert hiányos információknak köszönhetőek, amelyek kiküszöbölése a szerződési jogon keresztül jelentős tranzakciós költségekkel járhat, hanem annak is, hogy előre köztudott, hogy véges számú játszmaról van szó. Ha kellően hosszú távú, tartós kapcsolatot építünk ki, amelynek időtartama előre nem ismert, akkor végtelen-szerű ismétlődő játékkal állunk szemben, amelyben a kooperációnak jóval nagyobb az esélye, mint a versengésnek. A logika igen egyszerű. Közismert, hogy ismételt játék bármelyik körében, amelyben a megbízó (első játékos) befekteti a pénzét, a megbízott (második játékos) azonnali haszonra tesz szert az eltulajdonítással. A megbízó ezt azzal torolhatja meg, hogy a következő körökben nem fektet be semmit, aminek következményeként a megbízott kifizetése nulla lesz. Mindaddig, amíg a megbízott nem tudja, hogy melyik az utolsó kör, és azt gondolhatja, hogy „végtelen számú” további kör következhet, nem kifizetődő az eltulajdonítás, mivel a következő körök nyereségétől több bevételt várhat, mint egyszeri eltulajdonítás esetén. Ebből következik, hogy a tartós üzleti kapcsolatok jóval hatékonyabbak, mint az egyszeriek.

A gazdaság egészében jól megfigyelhető, hogy a közvetítő kereskedelmi tevékenységeket kizárólagos forgalmazási szerződéseken keresztül próbálják lebonyolítani, amelyek során a megbízottnak nyújtott előny biztosítja a folyamatos és tartós kapcsolatot. Ez pedig a megbízónak is előnyös.

A nem véges játszmák elősegítik az információ hitelességének erősödését, az üzleti bizalom javulását. Ekként számos kockázati, bizonytalansági tényező kiiktatható, de ez jelentősen növeli a váltási költségeket. A kis értékű és egyszeri (faktikus) ügyletekkel megszerezhető termékek piacain kívül az összes többi termék és szolgáltatás piaca az üzleti bizalom meghatározott fokára épül, ami viszont hosszú távú kapcsolatokat és szerződéseket feltételez, és ez az árak ragadosságához vezet. Következésképpen nem az aszimmetrikus információ léte, hanem egy játékelméletileg igazolt helyzet következménye a piaci verseny torzulása, amely egy jövőbeli magatartásra vonatkozó információs hiányra vezethető vissza.

Észrevehetjük, hogy a jog gazdasági elemzői számára az aszimmetrikus információ mozgatja a piaci folyamatokat, a piaci cserét és versenyt. Ezzel egyező eredményre jutnak az új osztrák iskola képviselői is, azzal, hogy ők egyáltalán nem tesznek különbséget a jólétnövelő és jólélosztó információk között, mind a kettő a profit forrása, ekként a piaci verseny mozgatórugója.

A jog gazdasági elemzése a tranzakciós költségek elméletét felhasználva azt tanítja, hogy a tranzakciós költségek az aszimmetrikus információk feltárásának költségei. Az alkufolyamat nem is szól másról, mint a tárgyalásokkal és a szerződések megkötésével felmerülő egyéb költségekről. A szerződési jog e költségeket igyekszik csökkenteni. A jog gazdasági elemzésének másik sarokköve: egy hatékony piacgazdaságban azé az erőforrás, aki a legtöbbet hajlandó fizetni érte, mivel ő értékeli a legtöbbre. Az elmondottakból levezethető, hogy az értékeli a legtöbbre az erőforrást, akinek jobb az információja.²³

Ha *ceteris paribus* azonos mértékű erőforrásokkal rendelkezik két személy (vállalkozás), az lesz a hatékonyabb, aki az erőforrásokat hatékonyabban tudja felhasználni, aki a nagyobb kibocsátásra képes. Ez pedig kizárólag információs előnyből adódik. Általánosítva ez azt jelenti, hogy aszimmetrikus információ nélkül nincs verseny.

Ezért nemcsak az a kérdés, hogy a verseny képes-e az erőforrásokat a leghatékonyabbanallokálni, hanem dinamikus szemléletben az is, hogy a verseny motorja-e a technika fejlődésének. A schumpeteri értelemben vett újító vállalkozó az, aki a piaci versenyt indukálja. A *technikai fejlődés elengedhetetlen feltétele az aszimmetrikus információ léte*. Ez az aszimmetrikus információs helyzet akkor hatékony, ha ez új – eddig senki által nem ismert és nem véletlenül, hanem befektetés eredményeként létrejött – információt jelent. *Ezért az új információ minden kétséget kizáróan jólétnövelő információ.*

²³ Aki pedig rosszul informált, és emiatt fizet magasabb összeget, az nem sokáig lesz az erőforrás birtokosa, mert rövidesen csődbe megy...

A statikus versenyzői modell, amely kiinduló feltételként kezeli a tökéletes információ helyzetet, mégsem áll ellentmondásban az információpiaci megközelítéssel. Az új információ ugyanis új terméket és ekként új piacot jelenthet, ez a termékdifferenciálás alapja. Sokan úgy látják, hogy a termékdifferenciálódás az összehasonlíthatatlanság folytán csökkenti a verseny intenzitását. Ha az új osztrák iskola felfogásából indulunk ki, amely nem a monopóliumok sajátosságaként, hanem a piaci verseny természetes velejárójaként kezeli a termékdifferenciálást, akkor arra a következtetésre juthatunk, hogy ez a kritika csak akkor igaz, ha a termékdifferenciálódás mögött nem áll új információ. Az a tény, hogy gyakran egy adott piacon belül érzékeljük a verseny fokozódását egy új információ hasznosításakor, csak azt jelenti, hogy az így létrejött termék közeli helyettesítője a korábbinak. Ha ezekben az esetekben új piacokról beszélünk, akkor a korábban Pareto-hatékony versenyzői piacon csak a helyettesíthetőségi viszonyoktól függő korrekció indul be. Ha két termék teljesen helyettesíti egymást, akkor a korábbi piac eltűnik. Ha korlátozottan helyettesítik egymást, akkor a keresett mennyiség csökkenése miatt a korábbi termék piaca szükségszerűen zsugorodik. Ha az új információ mások által is megismerhetővé és felhasználhatóvá válik, akkor rövidesen újra kialakul az áregyensúly.

Ebből viszont az is látszik, hogy a nem új és nem jólétnövelő információk ugyan fenntartják a versenyt, de valójában gátolják a Pareto-hatékony állapot kialakulását. Ezért a termékdifferenciálás csak akkor vezet hatékonyságvesztéshez, ha az csupán jólétet újraosztó információn alapul. Így már érthető, hogy a jogi eszközök elősegíthetik a piaci verseny erősödését, ha egyértelműen jólétnövelő információk piacának kialakítását alapozzák meg. Mivel a teljesen új információk azok, amelyek biztosan és egyértelműen jólétnövelők, ezért ezekhez a jogrendszer tulajdonosi jogosítványokat társít. Ez a funkciója a szellemi tulajdonhoz fűződő jogoknak. Ezen az alapon nyer elismerést a szellemi alkotásokhoz fűződő jog, a szabadalmi jog, valamint a védjegy-jog²⁴ is. Az újítások és a know-how ilyen tulajdonosi jogosultságokat keletkeztetnek, de ezek már speciális vagy határesetek, mert az előbbi a munkáltató–munkavállaló kapcsolatban érvényesül, az utóbbinak a tárgya pedig nehezen körülhatárolható és definiálható, ezért jólétnövelő hatása is jóval nehezebben igazolható.

A know-how kissé leegyszerűsítve úgy is felfogható, mint az üzleti titok azon speciális esete, amikor részben vagy egészben olyan, tulajdonosi jogosítványokkal is védhető információkról van szó, amelyek esetében az adott piaci helyzetben a vállalkozás számára ésszerűbb az üzleti titokként való kezelés. A know-how speciális üzleti titok annyiban, hogy ez a típus a leginkább jólétnövelő. Mint a Ptk.-ban külön

²⁴ A védjegyre ez csak korlátozottan igaz, mert a védjegy a gyártó–fogyasztó viszonyban a fogyasztók számára nyújt új információt. A védjegy szerepe jelentősebb a keresési költségek csökkentésében és a „tragacspiac” elleni küzdelemben. A védjegy jogintézménye ugyanúgy igényli a közgazdasági elemzést, mint ahogy most ezt az üzleti titokra vonatkozóan teszi ez a tanulmány.

nevesített esetet,²⁵ elemzésünkben figyelmen kívül hagyjuk a know-how-t, ezért a tanulmány megállapításai kizárólag a nem know-how jellegű üzleti titkokra vonatkoznak. Ennek az az oka, hogy a know-how önállóan elemezhető jogintézmény, esetében számos kérdésben eltérő konklúzióra lehet jutni.

A piac fő jellemzője, hogy benne lehetővé válik az információ időleges – és időnként korlátozott – kisajátíthatósága, azaz időleges monopóliumok jöhetnek létre. A monopólium időlegessége azzal jár, hogy rákényszerít a hasznosításra, ami más piacokra is jelentős hatással lehet. Éppen olyan mértékűnek kell lennie a monopólium időlegességének, hogy létrejöhessen egy új piac. A szabályozás során úgy kell ezeket a monopoljogosultságokat kialakítani, hogy az új piac létrejöttét követően lehetőség legyen a versenyzői piac kialakulására. A kérdés egzaktan elemezhető, és tárgya a jog és közgazdaságtan diszciplínájának. A védjegyek esetében ettől annyiban eltérő a helyzet, hogy a tényleges hasznosítás időtartama határozza meg a védelem időtartamát.

A védjegyek védelme azért jólétnövelő, mert e jogokhoz akkor kapcsolódik csak üzleti érték, ha az egyben a piaci átlagot meghaladó minőséget is jelez (vagy legalábbis a fogyasztók így érzékelik). Mivel a minőség fogalmilag jólétnövelő hatású, továbbá csökkenti a fogyasztók információs igényét, az üzleti bizalmat erősíti, és így a termékre vonatkozó információk hitelességével kapcsolatos problémákat kiküszöböli, ezért – bár határeset, de – a jólétnövelő termékdifferenciálás eszközeként elfogadható. (Lásd erről részletesen: *Landes–Posner* [2003].)

Hangsúlyozzuk, hogy az általunk elemzett üzleti titok jogintézménye az előbb tárgyaltakon kívüli információkra vonatkozik, és noha a know-how esetében lehetnek érdekes átfedések (például ezt is lehet titokban tartani), de ez nem tárgya tanulmányunknak, mint ahogy a szabadalmak és szellemi alkotások sem.

A fentiekből azt gondolhatnánk, hogy az üzleti titok jogintézménye olyan információk védelmére vonatkozik, amelyek titokban tartása pazarláshoz, hatékonyságvesztéshez vezet, ezért a jogintézmény gazdaságilag nem hatékony. Különösen ez az érzésünk azért, mert az üzleti titok tárgya minden létező gazdálkodással összefüggő részinformációra kiterjed, hatóköre – jogszabályi, tételes jogban explicit módon meghatározott konkrét információkat kivéve – bármeddig tágíthatónak tűnik. A vállalkozások igyekeznek is minden működésükkel kapcsolatos információt üzleti titokká nyilvánítani, amelynek csak az üzleti titok védelméhez szükséges intézkedések költségei szabnak gátat. Feltételezhetjük ezért, hogy ezen információk zöme nem jólétnövelő hatású, más jogintézmények az üzleti titok köréből kiemelik a jólétnövelő információk döntő hányadát. Ezért mi az üzleti titok jogintézményét

²⁵ A végül hatályba nem lépett új Ptk. nem változtatja meg az üzleti titok fogalmát, ellenben kiveszi a know-how fogalmát a törvényből, éppen arra hivatkozva, hogy az az üzleti titok speciális fajtája, amely épp ezért értelemszerűen továbbra is védelemben részesül (az új Ptk.-javaslat összefoglalója, 8.5. pont, lásd *Nagy* [2008] 558. o.).

*csak a kevert és a jólétet újraelosztó információkra értelmezzük.*²⁶ Az üzleti titok ilyen értelmezése mellett jó néhány alapkérdést feltesz a szakirodalom, melyeket – noha elemzésünk alapján megválaszolhatók – terjedelmi okokból nem tárgyalunk. (Lásd e kérdésekről: Cooter–Ulen [2007].)

Mindenekelőtt azt kell észrevenni, hogy az üzleti titoknak mint információknak *nincsen jogi szabályozás által létrehozott piaca*. Az angolszász jogelmélet két különböző tan alapján igyekszik az üzleti titok védelmének szükségességét igazolni. 1. A tulajdonjogi elmélet szerint az üzleti titok is egy tulajdon, amely e titok tulajdonosait innovációra készíti [lásd az Egyesült Államok legfelsőbb bíróságának döntését a Ruckelshaus *versus* Monsanto Co.-ügyben; 467 U.S. 986, 1001-1004 (1984)]. Egyesek ezért a szellemi tulajdonjogok közé sorolják. 2. A másik nézet szerint az üzleti titok védelme a kártérítési (illetve szerződési) jogból vezethető le: amennyiben valaki mások üzleti titkát engedély nélkül továbbítja, szerződésszegést követ el, megszegve a gondossági kötelemét az engedély jogosultjával, tulajdonosával szemben. Ez a gondossági kötelem a kereskedelmi morál, a tisztességes verseny fenntartásával igazolható.

Mivel az üzleti titoknak mint információknak nincs piaca, ezért a tulajdonjogi elmélet okfejtésével kevésbé lehet egyetérteni. Egyrészt nem világos, hogy hogyan segíti elő az innovációt az üzleti titok védelme, másrészt az üzleti titok szellemi tulajdonjogoktól eltérő jellegzetessége az, hogy a védelem nem a tulajdonláshoz, hanem a birtokláshoz kötődik.

Bobrovszky [2006] szerint „a szellemi tulajdon összetartó erejét, közös nevezőjét... [ezért] nem a kizárólagos jogok jelentik, mivel azok csak a kemény magot adják, hanem az, hogy bár különböző jellegű, de szellemi természetű javak a tárgyuk, és az oltalom két szintje... magánjogi szempontból elkülönül”: 1. az üzleti titok védelme révén egy *de facto* birtokszerű, 2. a szabadsalom és más nevesített kizárólagos jogok révén egy *de jure* tulajdonszerű szintre (Bobrovszky [2006] 1388. o.).

Bárhogy is legyen, az üzleti titok védelme *de facto* jellegében minden tekintetben különbözik a szellemi alkotások „egyéb” formáinak védelmétől, ezért jogként definiálni igen nehéz. Ebből következik, hogy ha nem lenne az üzleti titok jogintézménye, akkor abból nem következik, hogy ne létezne üzleti titok. Téves lenne azt gondolni, hogy az üzleti titok védelméhez való jog gazdasági elemzése annak elméleti vizsgálatát jelentené, hogy ha nincs üzleti titok, akkor nincs jólétet újraelosztó vagy kevert információ a piaci versenyben, amely aszimmetrikus információként jelentkezik. Ennek vizsgálata csak egy olyan jogintézmény kapcsán lenne értelmes, amely szerint minden jólétet újraelosztó vagy kevert információt nyilvánosságra kell hozni,

²⁶ Ez a kiindulópont persze részletesebb elemzés alapján akár meg is kérdőjelezhető. A tanulmány végeztével bárki kedve szerint korrigálhatja a kapott eredményeket egy tágabb értelmezés alapján. Meg kell jegyezni, hogy a biztonsági információt sem lehet üzleti titoknak minősíteni, aminek a magyarázatával majd a következő részben foglalkozunk.

és nem lehet titokban tartani. Egy ilyen szabályozás szinte „végtelen” társadalmi költséget okozna, hiszen az ilyen információk száma gyakorlatilag végtelen, ezért nem is létezik ilyen szabályozás.

Ha megfontoljuk azt, hogy üzleti titok létezik az üzleti titok jogintézménye nélkül is, akkor az üzleti titok jogintézményének funkcióját másban kell keresnünk. Ezt a megállapítást igazolja, hogy *a piaci információ megszerzésének megengedett eszköze a versenytárs termékéből való visszakövetkeztetés a versenytárs üzleti titkaira. Az üzleti titok léte ugyanis tény, nem pedig jog kérdése.*

Ha figyelembe vesszük azt is, hogy az információ önmagában (szemben egy szabadalommal mint jogosultsággal) nem minősül birtokba vehető dolognak, így tulajdonjog tárgya sem lehet,²⁷ akkor könnyen beláthatjuk, hogy az üzleti titok védelméhez való jog semmilyen formában nem kapcsolható a tulajdonosi jogosultságokhoz, hanem sokkal inkább a szerződési jog terméke.

Ez a megközelítés tükröződik abban is, hogy a jog gazdasági elemzői, ha az üzleti titok védelmének a problémáival foglalkoznak, akkor a szerződési jogból – különösen a munkáltató és munkavállaló szerződéses kapcsolatából – hoznak példákat (Cooter–Ulen [2007] 134. o.). Általános véleményként fogalmazzák meg, hogy az üzleti titok védelmével kapcsolatos jogi szabályozás bizonyos gyengeségei aláássák a rendszer hatékonyságát.

Ha például *A* feltaláló titoktartási megállapodást köt alkalmazottjával, *B*-vel, aki *A* titkát kiszivárogtatja *C*-nek, és *C* nem tudott vagy nem tudhatott a szerződésszegésről, akkor *A* és *C* közötti kötelmi jogviszony híján *A* nem tudja beperelni *C*-t. Sőt az így nyilvánosságra kerülő és az iparágban ismertté vált információ akkor is mindenki által ingyen használható, ha egyébként mindenki tisztában van azzal, hogy az információ eredetileg titoktartási nyilatkozat megszegésével kerülhetett nyilvánosságra (uo.).

Ez a példa jól tükrözi azt, hogy mi is az üzleti titok jogintézményének egyik fontos funkciója. Ha csak a kötelmi jog alapján lehetne szerződni a titok megtartására – amely egy információ elhallgatására, a továbbítás megakadályozására (azaz egy túrési kötelezettségre) vonatkozik –, akkor *A* tipikusan egy (volt) munkavállalót perelhetne csak a szerződés alapján, de *C*-t akkor sem perelheti, ha *C* tudta (vagy tudnia kellett volna), hogy üzleti titokról van szó. Sőt akkor sem, ha *C* vette volna rá *B*-t a szerződés megszegésére. Egyrészt elég valószínű, hogy *B* mint tipikus (volt) munkavállaló megfelelő fedezet hiányában nem tudná a titoksértéssel okozott kárt megtéríteni. Ez nyilvánvaló, mert *B* a szerződésszegésből eredő veszteséget a lebukás

.....
²⁷ Ptk. 94. paragrafus 1. bekezdés: „Minden birtokba vehető dolog tulajdonjog tárgya lehet.” 2. bekezdés: „Ha a törvény kivételt nem tesz, a tulajdonjog szabályait megfelelően alkalmazni kell a pénzre és az értékpapírokra, valamint a dolog módjára hasznosítható természeti erőkre.” Az információt azonban nehéz „természeti erőként” értelmezni. A dolognak nemcsak birtokba vehetőnek kell lennie, de értékének is kell lennie. E két utóbbi feltétel egyébként az információra is igaz.

valószínűsége és az okozott kár mértékének szorzataként határozza meg. Mivel az üzleti titok tárgya túlságosan tág és nem pontosan meghatározott, továbbá hasznosítása is szükségszerűen titokban történik, és annak nyilvános eredménye csak áttételesen jelenik meg, ezért a lebukás valószínűségi szorzója nemcsak hogy kisebb 1-nél, de inkább a „nullához” közelít. Ebből egyrészt az következik, hogy a munkavállalót könnyű megkísérteni, mert a szerződésszegés kiderülésének kockázata kicsi, így a C-től kapott, szerződésszegésért járó ellenérték nem fogja fedezni az okozott kárt. Az üzleti titok jogintézménye az ebből a helyzetből adódó túl nagy – ekként nem hatékony – szerződésszegési kockázatot küszöböli ki. Lehetővé teszi, hogy C is perelhető legyen, ha tudott (vagy tudnia kellett) arról, hogy üzleti titokról van szó, így akkor is, ha C bujtotta fel B-t a titok kiadására. Ha a polgári jogban az – egyébként nem kötelmi jellegű – üzleti titok jogintézménye nem létezne, akkor az olyan lenne, mintha a büntetőjog csak a tolvajt büntetné, de az orgazdát már nem.

Fel kell hívni arra is a figyelmet, hogy az üzleti titok jogintézménye az egyoldalú közlés (nyilatkozat) alapján hoz létre jogviszonyt A és C között. Ezért egy *üzleti titok* feliratú dokumentumot C jogszerűen abban az esetben sem használhat fel, ha ahhoz véletlenül és jogszerűen jutott hozzá. (Csak arra használható fel a dokumentum, amire az üzleti titok jogosultja engedélyt adott. Ha nem adott semmilyen engedélyt, akkor egyáltalán nem használható fel. Ebből következik az, hogy a hatóságok és bíróságok alkalmazottainak külön szabályozás nélkül is az üzleti titkot meg kell tartaniuk. Mivel az üzleti titok jogosultja a peres félnek önkéntesen adja át az üzleti titkait – alapesetben – egy polgári perben, mondjuk, azért, mert a perben fel kívánja használni, ezért a másik félnek üzlettitok-tartási nyilatkozatot kell tennie.)

Továbbra is kérdés, hogy az innovációt, a piaci versenyt elősegíti-e az ilyen A és B közötti szerződések elismerése és érvényesíthetősége, illetve az üzleti titok védelmének létéből következő, A és C közti jogviszony?

Cooter–Ulen [2007] (134. o.) felhívja a figyelmet az üzleti titok védelmének gyenge hatékonyságára is. A Szilícium-völgyben végzett empirikus kutatások azt mutatták, hogy az ott dolgozók gyakran váltanak munkahelyet, és ilyenkor magukkal viszik a régebbi munkaadójuk titkainak jelentős részét is. A dolgozók valójában észre sem veszik, amikor szerződésszegést követnek el, részben azért, mert az üzleti titokkal kapcsolatos jogszabályok ütköznek a Szilícium-völgy üzleti normáival. Közismert, hogy a Szilícium-völgy igazi innovációs centrumai azok a „kocsmák”, ahol a különböző cégek hasonló munkakörben dolgozó alkalmazottjai szabadidejüket töltik.

A Szilícium-völgy esete éppen arra jó példa, hogy az üzleti titok védelmének gyengeségei az innováció jelentős hajtóerői, a Szilícium-völgyben vannak a világ legsikeresebb információtechnológiai cégei, ami éppen azt bizonyítja, hogy az üzleti titok kötelmi jogi formában való szabályozása a versenyt akadályozó tényező, következésképpen az üzleti titok jogintézménye is az.

Ha az üzleti titok jogintézménye gátolja az innovációt, akkor mi indokolja az üzleti titok jogintézményének fenntartását a gazdasági hatékonyság szempontjából?

Az eddigi példákból világos, hogy az üzleti titok jogintézményének kiemelt funkciói vannak a vállalaton belüli munkáltató–munkavállaló közti kapcsolatokban. A Tpv. 4. paragrafus 2. bekezdése nem véletlenül emeli ki, hogy az üzleti titok tisztességtelen módon való megszerzésének minősül az is, ha az üzleti titkot a jogosult hozzájárulása nélkül, a vele – a titok megszerzése idején vagy azt megelőzően – bizalmi viszonyban vagy üzleti kapcsolatban álló személy közreműködésével szerezték meg. A 3. bekezdés *b)* és *c)* pontja szerint pedig *bizalmi viszony* különösen a munkaviszony, a munkavégzésre irányuló egyéb jogviszony és a tagsági viszony; *üzleti kapcsolat* pedig az üzletkötést megelőző tájékoztatás, tárgyalás, ajánlattétel akkor is, ha azt nem követi szerződéskötés.

Ez az üzletititok-meghatározás más üzleti kapcsolatokban, így az eladó–vevő (vállalkozás–megrendelő–fogyasztó) kapcsolatokban is fontos funkciót tölt be. Ezért a következők alfejezetben röviden összefoglaljuk az üzleti titok vertikális kapcsolatokban betöltött szerepére vonatkozó megállapításainkat.

AZ ÜZLETI TITOK VÉDELMEÉNEK SZEREPE VERTIKÁLIS KAPCSOLATOKBAN

Az aszimmetrikus információ elemzésének fő területe a vevő–eladó viszonyon belül is főként a fogyasztói piacok, a kiskereskedelmi piacok (*Carlton–Perloff* [2003] 459–515. o.). Ezekben az esetekben az üzleti titok általában nem – vagy csak közvetve – felelős az aszimmetrikus információk helyzetekért. Egyrészt, mert az eladók kötelesek a biztonsági információkat a fogyasztók tudomására hozni, így ezek definíciószerűen nem tartozhatnak az üzleti titok körébe. A biztonsági információk segítik a termék minőségével kapcsolatos, alapvető korlátozott információs problémák kezelését, a kedvező minőségi jellemzők nyilvánosságra hozatalában pedig a vállalkozás kifejezetten érdekelt. Mivel a tájékoztatás és reklámozás során a versenytörvény is tiltja az áru lényeges tulajdonságával kapcsolatos információk elhallgatását, ezért az ilyen információk egyike sem lehet üzleti titok.

Az üzleti titkok jogintézményének azonban közvetlen hatása van a fogyasztó informáltságára, mert ha az információk részben vagy egészben üzleti titkot képeznek, akkor a tájékoztatás valóságtartalma mögötti adatokat, tényeket nem lehet ellenőrizni. Így egy kiskereskedelmi vállalkozás által nyújtott kamatmentes, „ingeny” hitel mögötti, bank és vállalkozás közti hitelkeret-szerződés már üzleti titok lehet, és csak hatósági úton van mód a tájékoztatások valóságtartalmának vizsgálatára. Ráadásul az üzleti titok védelmének mint jogintézménynek ezekben az esetekben nemigen van szerepe, mert az üzleti titok birtokosai – így a kiskereskedelmi vállalkozás munkavállalói vagy a bank – egyáltalán nem érdekeltek az üzleti titok feltárásában. Ezért ezek az adatok akkor is titokban maradnának, ha nem létezne az üzleti titok jogintézménye.

Mivel a fogyasztó érdeke kizárólag ahhoz kötődik, hogy a kívánt termék ár- és minőségi jellemzőit megismerhesse, és ezt más jogi előírások biztosítják, illetve nincs egyetlen vállalkozásnak sem olyan kötelezettsége, hogy az áru többi tulajdonságairól vagy az áruval kapcsolatos piaci lehetőségekről (például nincs-e valahol a termék leértékelve) tájékoztatást adjon, ezért az üzleti titok jogintézménye ezeket a piaci viszonyokat nem befolyásolja.

A fogyasztókkal szemben a minőség és ár tekintetében nem lehet üzleti titokra hivatkozni. Ezeket az információkat a vállalkozás–fogyasztó kapcsolatban sem a szerződési jog, sem az üzleti titok jogintézménye nem védi. Azzal, hogy a fogyasztó bármely módon ilyen típusú információhoz hozzájut, az információ elveszti üzleti titok jellegét, ha az információ szabadon továbbítható (függetlenül attól, hogy azt a versenytárs előtt titokban kívánja tartani a vállalkozás).²⁸

Feltehetjük akkor a kérdést, hogy milyen esetekre vonatkoznak a versenytörvény 4. paragrafus 3. bekezdés *b*) pontjában említett üzleti kapcsolatok, az üzleti titok védelmének tárgyalások során közölt szabályai.

Amikor nem a kiskereskedelmi, fogyasztói piacokról, hanem a tág értelemben vett termelési tényezők piacáról van szó, beleértve a disztribútori, nagykereskedelmi piacokat is, tehát amikor jellemzően vállalkozások vállalkozásokkal kötnek ügyletet, akkor az árakra és a minőségre vonatkozó információk csatornák eltérnek. Ennek a kérdésnek is széles körű, elsősorban marketing-szakirodalma van.²⁹ Az üzleti titok jelentős szerephez jut a felek közti alkufolyamatban, és nemcsak a különböző szerződési feltételek, de az árak tekintetében is. Szemben a fogyasztói piacokkal, a termelési tényezők piacán a felek közötti szállítási keretszerződésekben szereplő listaárak, árkedvezmények üzleti titkot képeznek: a vevőnek azokat titokban kell tartania. A vevőt ez mindössze abban korlátozza, hogy az alkufolyamatban bizonyos pszichológiai tényezőket felhasználjon az alkudozás során (mivel nem hivatkozhat más vállalkozásokkal való ártárgyalásaira), de alapvetően nem gátolja abban, hogy a megfelelő információk alapján döntsön. Ugyanakkor az üzleti titok jogintézménye az eladói oldalon lévő versenytársaktól már védi ezeket az információkat is.

.....
²⁸ Erre példa az új és megszerzett ügyfelek közti kettős árdiszkrimináció alkalmazásakor az az eset, amikor a szolgáltató ügyfele azért nem mondja fel a szerződést, mert a határozott szándék felismerésekor a szolgáltató a konkrét ügyfélnek az új ügyfeleknek járó kedvezményeket felajánlja, noha hivatalos közleményei szerint az nem megengedett. Ez a lehetőség üzleti titok a versenytársak előtt, azonban az ügyfél erről mégis tudomást szerez. Ezen információt pedig megoszthatja más fogyasztókkal, de akár a versenytársakkal is.

²⁹ A mikroökonómiai elemzések ezzel kevésbé foglalkoznak. Ennek oka az, hogy a racionális és optimális döntéseket hozó vállalkozásokról a mikroökonómiai modellek feltételezik, hogy a termelési tényezők piacán mint szakértelemmel rendelkezők jól informált döntéseket hoznak. Ellenkező esetben a versenyben lemaradnak. Ugyanakkor ezekre a beszerzési piacokra jellemző a hosszú távú szerződések rendszere, ami az említett játékelméleti megfontolásokból és az információk hitelességével kapcsolatos problémákból már következik.

Sokszor viszont nem hatékony, ha az eladó³⁰ úgy ad nagyobb árkedvezményt kizárólag az egyik vevője számára, hogy ezt a vevő a versenytársaitól szerzett információkkal nem tudja ellenőrizni. Ráadásul az árra vonatkozó információ mint üzleti titok csak jólét-újraelosztó információ lehet, így gazdasági értelemben nem hatékony. A termelési tényezők piacán ezért az árinformációkra vonatkozó üzleti titok csak pazarláshoz és hatékonysági veszteséghez vezet.

Az üzleti titok (és jogintézményének) szerepe ezekben az esetekben nyilvánvalóan a horizontális kapcsolatok tekintetében lényeges, ezért az ilyen szabályozások hatékonysága attól függ, hogy a versenytársi kapcsolatokban az üzleti titok jogintézményét hatékonynak tekinthetjük-e.

Ami a munkáltató és munkavállaló közti kapcsolatokat illeti, az aszimmetrikus információ irodalmában a megbízó–ügynök elmélethez kapcsolódóan szintén széles körű közgazdasági elemzések tárgyai (például: *Spence* [1973]). Bemutattuk már azt, hogy az üzleti titok jogintézményének egyik fő területe a munkáltató és munkavállaló kapcsolatrendszerét érinti. Ez abból adódik, hogy a szervezetek által uralt modern piacgazdaságban emberek sokasága képviseli azt a tudást és információmennyiséget, amely a vállalkozás versenyelőnyét jelenti, ekként az üzleti titok védelme nélkül a vállalkozás ezt a versenyelőnyt feltehetően elvesztené. Sajnos területi okokból nincs mód arra, hogy ezt a gazdasági elemzés szempontjából nélkülözhetetlen kérdést bemutassuk, ezért csak a témánk szempontjából – egyébként részletes elemzésen alapuló – fontosabb megállapításokat rögzítjük.

Az üzleti titok a munkaviszony fennállása alatt a munkáltató és munkavállaló érdekazonosságával hatékonyabban védhető, ezért sem a szerződési jog üzleti titokra vonatkozó szabályozását, sem az üzleti titok jogintézményét elvileg nem igazolhatja a hatékonyság szemszögéből az a munkáltató és munkavállaló közti érdekkonfliktus, ami az üzletititok-szabályozás jogpolitikai indokát adja. Mivel azonban az érdekkonfliktus hatékonyan kizárólag munkavállalói tulajdonlással oldható meg, ezért az üzleti titok szabályozása hiányában nem hatékony helyzetek jönnének létre. Ennek oka az, hogy a tulajdonos is aszerint dönt egy bizonyos üzleti titok „eladásáról”, hogy ebből mekkora haszna származik. Ha az üzleti titok egyszerre több tulajdonosé (márpedig munkavállalói tulajdonlásnál például ez törvényszerű), akkor gyakran egyetlen tulajdonosnak sokkal kisebb lehet az a határkölsége, mint amennyi egy másik vállalkozásnak az abból származó határhaszna. Ilyen helyzetben pedig az alku akkor is létrejön, ha az üzleti titkot eladó vállalkozás egyébként az üzleti titkot jobban tudná hasznosítani, mint a másik vállalkozás. Ez a megoldás nem hatékony.

Különösen azok a munkavállalók értékesek a vállalkozás számára, akik a stratégiai döntéseket hozzák, akik a vállalat jövőbeli üzleti tervét, céljait, konkrét tervezett

³⁰ A közgazdasági szakirodalom a tényezőpiacok esetén a számviteli szóhasználatot követve az eladót szállítónak nevezi. Mi megtartottuk az *eladó* kifejezést ebben az esetben is, mert a *szállító* mint jogi fogalom mást jelent.

jövőbeli magatartását meghatározzák. A jövőbeli piaci magatartásra vonatkozó információk olyan speciális információk, amelyek határhaszna egy másik versenytárs vállalkozás számára – ha már létrejöttek – mindig nagyobb. Ennek oka a következő: tegyük fel, hogy *A* vállalkozás megszerzi *B* vállalkozás jövőbeli piaci magatartására vonatkozó üzleti titkát. Ezzel *A* vállalkozásnak egy aszimmetrikus információs előnye keletkezik, hiszen *B* vállalkozás nem ismeri az ő jövőbeli piaci lépéseit. Tegyük fel, hogy *B* vállalkozás is megszerzi *A* jövőbeli lépéseire vonatkozó üzleti titkait. Ebben az esetben *B* vállalkozásnak van aszimmetrikus információra alapozott előnye. Mivel az egyik vállalkozás lépéseit módosítja a másik vállalkozás lépéseiről megismert információ, ezért mindig annak a vállalkozásnak van aszimmetrikus információ alapján alapuló versenyelőnye, aki éppen utoljára szerezte meg a másik üzleti titkát. Tegyük fel, hogy *A* és *B* vállalkozás egy időben szerzik meg egymás titkait. Ebben az esetben játékelméleti alapon leírható, hogy a kifizetések mely esetben a legnagyobbak. Amellett, hogy attól függ a végeredmény, vajon tudnak-e arról, hogy a másik megszerezte a titkukat, illetve oda-vissza tudják-e azt, hogy ezt a másik is tudja. Ha *A* és *B* vállalkozás is minden ténnyel tisztában van, akkor ugyanolyan helyzetbe kerül versenyelőny szempontjából, mint akkor volt, amikor egymás üzleti titkait még egyáltalán nem ismerték. Ugyanis az ezen információk alapján kialakított új lépéseket megint csak nem fogja egyik vállalkozás sem ismerni. Ha bármelyik vállalkozás valamivel többet tud, például *A* vállalkozás tud a kölcsönös üzleti titok megszerzéséről, de *B* vállalkozás nem, akkor *A*-nak információs előnye van.

Mindez azt jelenti, hogy *az üzleti titok védelme teremti meg a jövőbeli piaci magatartásra vonatkozó információk tekintetében a szimmetrikus információs helyzetet, és az üzleti titok védelmének hiánya esetében jóval több aszimmetrikus információs helyzet létezne!*

Ha az ilyen információkat (üzleti tervek, jövőbeli áremelések, várható újítások, szabadalmak, reklámkampány stb.) a kilépett munkavállalók átadhatnák, akkor az ilyen információk titokban tartási költsége a versenytárs számára nyújtott előnyhöz igazodna. Ebben az esetben az ilyen információval rendelkező munkavállalók bére aránytalanul magas lenne. Az üzleti titok védelme jelenleg sem túl hatékony, amit igazol az, hogy az ilyen információkkal rendelkező vezetők jövedelme aránytalanul magasabb, mint ami a tényleges teljesítményükből, felelősségükből stb. következne.³¹

Mindezek azonban már nem a munkáltató és munkavállaló viszonyát érintő kérdések, hanem a versenytársak közti kapcsolatok témaköréhez tartoznak.³²

³¹ Meg kell jegyeznünk, hogy ebben nem kizárólag egyes személyek információs hatalma játszik szerepet, ez csak az egyik tényező. Ugyanilyen fontos lehet például más erőforrások feletti rendelkezés, amely szintén indokolhatja a vezetői fizetések kiemelkedő szintjét.

³² Terjedelmi okok miatt nem foglalkoztunk a munkaviszony megszűnése utáni versenytilalmi megállapodásokkal, amelyek megítélése a fentiekhez hasonló, mivel a munkaviszony fennállásához hasonlóan, szerződéses alapon biztosítják a titoktartást.

ÜZLETI TITOK A VERSENYTÁRSI KAPCSOLATOKBAN

Eddig arról volt szó, hogy az aszimmetrikus információs helyzeteket az üzleti titok jogintézménye növeli, mégpedig a kevert és tisztán jólét újraelosztó információk körében. Ugyanakkor kimutattuk azt is, hogy bizonyos információk, például a jövőbeli piaci magatartásra vonatkozó információk esetében az üzleti titok jogintézménye nélkül megnövekedne az aszimmetrikus információs helyzetek száma.³³ Általában is gondolhatjuk, hogy mivel az üzleti titok létezne az üzleti titok jogintézménye nélkül is, ezért az üzleti titok léte okozza önmagában az aszimmetrikus információs helyzeteket, és az üzleti titok jogintézménye pedig növeli a szimmetrikus információs helyzeteket azáltal, hogy mások üzleti titkainak megszerzését költségesebbé teszi. Például, ha a versenytárs *A* vállalat megismeri *B* vállalat adott termékre vonatkozó költségszerkezetét, akkor ez egy olyan aszimmetrikus információs helyzet, amely csak úgy oldható fel, ha *B* is ismeri *A* adott termékre vonatkozó költségszerkezetét.³⁴ Ahhoz tehát, hogy az aszimmetrikus információs helyzet ne jöjjön létre, nemcsak az üzleti titok jogintézményét kell eltörölni, hanem az üzleti titkot képező adatok nyilvánosságát kéne jogilag kötelezővé tenni. Ennek azonban – mint ahogy már kimutattuk – „végtelen költsége” lenne, ezért egy ilyen beavatkozás nem lehet hatékony.

Az is világossá vált, hogy az üzleti titok jogintézménye nem a vállalkozás–fogyasztó, vállalkozás–munkavállaló kapcsolatában tölti be funkcióját, hanem abban, hogy a piaci versenytársak közti információs helyzeteket befolyásolja.³⁵ Ezért az üzleti titok védelméhez való jog gazdasági elemzését a piaci versenytársak horizontális kapcsolatai körében kell elvégezni. Itt azonban beleütközünk abba a problémába, hogy nem mindegy, milyen üzleti titokról van szó.

Eddig beszéltünk arról, hogy az üzleti titok a kevert és jólét-újraelosztó információkra vonatkozik, ekként ezek védelmét, érvényesítését semmilyen gazdasági hatékonyság mellett szóló érv nem indokolja, hacsak nem a szimmetrikus információs helyzetek elősegítése. Ugyanakkor láttuk azt, hogy a *piaci szereplők jövőbeli magatartására vonatkozó információk nyilvánossága nem lehet szimmetrikus, ezért ezek eltitkolását kifejezetten megkívánja az aszimmetrikus információs helyzetek elkerülése.*

³³ Azért csak „megnövekedne”, mert az üzleti titok jogintézménye nélkül is létezik üzleti titok, így általában az üzleti titok jogi védelme nélkül sem tudná meg két vállalkozás egymás jövőbeli piaci lépéseit.

³⁴ Persze az más kérdés, hogy piacszerkezettől függően ez nagyon különböző versenyszituációhoz vezethet. Duopólium esetén például a verseny intenzitása csökkenhet.

³⁵ Ez a megállapítás csak azzal a korlátozással igaz, ha figyelmen kívül hagyjuk a munkáltató és munkavállaló esetében a munkaerőpiacra vonatkozó eladó–vevő viszonylatokat. Viszont ebből az is jól látszik, hogy a munkaerőpiac eladó–vevő viszonyában az üzleti titok jogintézménye inkább káros, és a munkabérek átlagát a piaci egyensúlytól lefelé nyomja az eladó munkavállaló hátrányára (a vevői oldal jobban informált).

Mindezt a következőkben először az üzleti titkot képező információk néhány főbb típusát különítjük el, és az így kialakított kategóriákat is figyelembe véve – különböző piacszerkezeteket feltételezve – vizsgáljuk meg azt, hogy milyen hatást váltana ki, ha az üzleti titok jogintézménye nem létezne. Ennek megfelelően elkülönítjük a *jövőre (magatartásra) vonatkozó* és a *tényinformációkat*, a tényinformációkon belül pedig a számunkra lényeges ár- és költséginformációkat. Természetesen sok más információ típus létezhet, de mivel az üzleti titok kategóriája logikailag nyitott, ezért elvileg sem lehet zárt és mindent lefedő kategóriarendszert alkotni. A piactípusok közül megvizsgáljuk az üzleti titok és az üzleti titok jogintézményének a szerepét a versenyzői piacon, az oligopolpiacokon, valamint a monopol-, illetve monopolisztikus versenyhelyzetben, végül a szabályozott piacok egy speciális esetében (árszabályozás).

Az információk egyes típusai

A jövőre vonatkozó információkat a vállalkozások tényinformációk alapján állítják elő. A tényinformációk nemcsak árakra és költségekre vonatkozó információk, hanem minőségre, értékesítési feltételekre, ügyféli, beszállítói körre stb.-re is vonatkozhatnak. Az árak mint tényinformációk elérhetősége nemcsak a fogyasztók számára, de a piaci versenytársaknak is nagyon lényeges. A vállalkozásoknak érdekük, hogy mások minél kevésbé tudják, hogy kinek mit és mennyiért tudtak eladni.

- ♦ Fogyasztók árakkal kapcsolatos tudatlansága értékes az üzletek számára. *Carlton-Perloff* [2003] (471. o.) ismerteti Ronald Kahlow esetét, aki egy Best-Buy üzletben próbálta feljegyezni a különböző tv-készülékek árait. Az üzlet fellépett vele szemben – mondván, hogy a „versenyre való tekintettel azt kérjük, ne írják fel az árakat. Ez zavarja a többi vevőt.” A bíró úgy találta, hogy az árak felírása a törvényt nem sérti, így Kahlow ártatlan.

Nagyon is elgondolkodtató azonban, hogy a Best-Buy üzlet miért vállalt egy ilyen súlyos atrocitást annak érdekében, hogy egyetlen fogyasztót megakadályozzon a jól informált döntésben. Sokkal valószínűbb, hogy a Best-Buy valamely versenytárs emberének nézhette Mr. Kahlow-t. Mire hivatkozhatott a Best-Buy az árak felírásakor? Csakis valamiféle üzleti titokra. Ahogy azt bemutattuk, a nyilvános üzletben feltüntetett árak nem képezhetik üzleti titok tárgyát, ellenben a nem nyilvános alkuk során meghatározott árak (elsősorban a termelési tényezők piacán), a kereskedelemben használt árak szigorúan az üzleti titok körébe esnek.

Ha a piacgazdaságok hatékony működéséhez szükséges legfontosabb jelzőrendszer az árrendszer, akkor hogyan lehetséges az, hogy az árakra vonatkozó információk eltitkolását a jog védi? Ez azért is fontos kérdés, mert a vevőknek csak akkor

érdekük egy hosszú távú keretszerződés árainak a titokban tartása, ha valamilyen versenyellenes érkazonosság áll fenn eladó és vevő között.³⁶

Az internetes ár-összehasonlító oldalak (Tantusz-portál, a Nemzeti Hírközlési Hatóság és a hírközlési fogyasztói jogok képviselőjének közös tarifa-összehasonlító oldala a távközlési szolgáltatások esetén vagy a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás kötésével foglalkozó internetes oldalak) képesek kiküszöbölni a fogyasztók korlátozott informátságát, és egyben lehetővé teszik az egyes áruk összehasonlítását. Elgondolkodtató az az átütő siker, amit a kötelező gépjármű-felelősségbiztosítás esetében a szerződésváltás időszakát egy hónapra csökkentő törvényi szabályozás eredményezett. Nemcsak az történt, hogy komoly árverseny indult be a szolgáltatók között, de ebben az egy hónapban (november) valódi verseny bontakozott ki. A verseny piac egy hónapra rövidítése koncentráltabbá és áttekinthetővé tette az információkat, a váltási költségek pedig jelentősen csökkentek (például a bónusz–málsusz igazolást már a biztosítók egymás közt intézték, az egész folyamat internetről volt intézhető, stb.). Az a tény, hogy az árak nem folyamatosan változnak, lényegesen követhetőbbé tette a piaci árinformációkat, így a fogyasztók jól informálttá váltak. Nemcsak egyre kevésbé lehetett a versenyárnál magasabb árakat alkalmazni, de a vállalkozásoknak is sokkal célzottabb, átgondoltabb árstratégiát kellett alkalmazniuk, alaposabban kellett elemezniük a versenytársak árait.³⁷

A vállalkozások piaci erőfölényre tesznek szert nemcsak akkor, ha a vevők nem ismerik az árakat, de akkor is, ha nem ismerik a minőséget. A korlátozott információ monopolárhoz vezethet olyan piacon, ahol egyébként érvényesülne a verseny. Mivel az árverseny másik oldala a minőségben (termékdifferenciálás) való verseny, amelyre vonatkozó információk sokkal összetettebbek, ezért az árinformációk elemzéséhez hozzátartozhatnak az itt nem tárgyalt szabványszerződések egyes kérdései is.

Egy adott termék költségszerkezetére vonatkozó információkból nemcsak az tudható meg, hogy a termelési tényezők felhasználása körében hol és milyen versenyelőnye van az adott vállalkozásnak, de arra is következtetni lehet, hogy az adott piac versenyzői-e. A költségszerkezetből azt is megtudhatjuk, hogy mennyi egy vállalkozás adott termékre vonatkozó tőkeköltsége. A vállalkozások beszámolóí és eredménykimutatásai akkor alkalmasak a költségszerkezet felmérésére, ha egytermékes vállalkozásról van szó. Többtermékes vállalkozások esetén mindezek azonban üzleti titkot képeznek.³⁸ A közvetítő kereskedelemben például különösen érthető,

³⁶ Ilyen például, amikor a vevői oldalon egy jelentős állami vállalkozás áll, amely esetben nemcsak profitérdek, hanem politikai kapcsolatok is szerepet játszhattak a döntéshozatalban.

³⁷ Sajnálatos tény, hogy a 2009. évi LXII. törvény ezt a szerződéskötési rendszert megszünteti, és ezzel 4-5 év leforgása alatt megszünteti annak minden előnyét.

³⁸ Hozzá kell azonban tenni, hogy többtermékes vállalatok egy termékre vonatkozó egységköltségének az egzakt meghatározása komoly módszertani problémákat vet fel, így nemcsak arról van szó, hogy a költségszerkezet üzleti titoknak számít, hanem gyakran a piaci szempontból értékes információ az adott terméket gyártó vállalat számára sem áll egyértelműen rendelkezésre.

hogy senki sem szereti feltárni a versenytársa előtt, hogy kinek mennyiért és mit értékesített, hisz a közvetítő kereskedelem léte kizárólag ezeken az üzleti titkot képező információkon alapszik.

Végül nem szabad elfelejtenünk, hogy ár- és költséginformációk lehetnek jövőre vonatkozó információk, ha például egy vállalkozás jövőbeli áraitól van szó. A versenyhivatalok súlyos kartellcselekményre következtetnek abból, ha a vállalkozások jövőbeli árakat közlik versenytársaikkal, mert ez lehetővé teszi, hogy magatartásaikat összehangolják. A jövőre vonatkozó információk esetében azt a legnehezebb eldönteni, hogy ezek lehetnek-e kevert információk, vagy kizárólag újraelosztó hatásúak. Az is elképzelhető, hogy a jövőbeli piaci magatartásokra vonatkozó információkra az eddig használt kategorizálás nem megfelelő.

Üzleti titok a versenyzői piacon

Bevezetéképpen egy logikai játékkal igyekszünk megértetni az üzleti titok létjogosultságának valódi okait. A versenyzői piac statikus modelljében az üzleti titok fogalma ismeretlen, ezért e modell feltételezéseit feloldva, mi most kísérletet teszünk a fogalom bevezetésére.

Versenyzői piacon mindenki árelfogadó, ezért az ár fogalmilag nyilvános adat. Ha egy konkrét árat (amely nem a piaci ár) a vállalkozás üzleti titoknak nyilvánítana, akkor azzal befolyásolná az egyensúlyi árat. Ezt viszont csak akkor tudná megtenni, ha a vevő korlátozottan informált, ami bizonyos monopolerőt biztosít. Mivel a versenyzői piacon a vevők az árról jól tájékozottak, ezért nem lehetséges olyan árat elérni, amely a piaci ártól eltér, így nincs mit titokban tartani. Másrészt, ha mégis sikerül magasabb áron eladni, akkor az valamely termékdifferenciálás eredménye lesz. Ha egy vállalkozás megtudja azt, hogy a másik vállalkozás magasabb áron tudott értékesíteni (valahol valamikor valakinek stb.), akkor megpróbálja ezt a piaci szegmenst megszerezni. Mivel versenyzői piacon nincs váltási költség, valamint az áruk homogének, ezért nem fordulhat elő az árak üzleti titokként történő kezelése.

Hasonló a helyzet a költségekkel és költség szerkezettel. Versenyzői piacon lévő vállalkozások költségei elvileg nem különbözhetnek, ezért költség szerkezet eltitkolásából nem származhat versenyelőny.³⁹

Bár ritka eset, hogy új és olcsóbb technológiával a korábbiakkal azonos terméket állítsanak elő, de nem lehetetlen (ez valósult meg például a mezőgazdasági

³⁹ Természetesen a valóságban a költség szerkezetek mindig különbözők versenyzői piacon is, mert soha sincs tartósan tökéletes egyensúlyi helyzet, ezért a gyakorlati versenyjogi elemzés során a versenyzői piac jellegzetessége éppen az eltérő költség szerkezetből eredő árszóródás, amely számos objektív körülmény (például a gyakorlatban mindig jelen lévő valamilyen szintű piaci erő) eredménye. Az árak egységes emelése a költség szerkezet eltérő volta miatt mindig kartellgyanút vet fel.

termelés gépesítésével). Ha tényleg új technológiáról van szó, akkor azt nem az üzleti titok, hanem a szellemi tulajdon jogintézményei védik. Ha mégis üzleti titoknak minősülő megoldásnak köszönhetően a termelés volumennövekedésével a határkölség folyamatosan csökken (növekvő a mérethozadék), akkor természetes monopólium jön létre.⁴⁰ Ez az eset tehát nem tartozik a versenyzői piacok kérdésköréhez. Ha a termelési volumen növekedésével az optimális üzemméret elérését követően növekszik a határkölség (csökkenő a mérethozadék),⁴¹ akkor nem annak a függvénye a piaci részesedés megszerzése, hogy a vállalkozás az adott megoldást üzleti titokként kezelte-e. Ugyanakkor, ha egy vállalkozás eltitkolja, hogy az újabb – és mások által is ismert – technológia alkalmazásához szükséges beruházásokat végez, majd váratlanul jelenik meg a piacon alacsonyabb árakkal, akkor komoly jelentősége lehet a piaci részesedés növekedésében az időtényezőnek, így annak is, hogy a vállalkozás üzleti titokként kezelte beruházásait. Ebben az esetben az üzleti titokként kezelt információ jólétnövelő hatású, hisz lehetővé teszi, hogy a vállalkozás elérje az optimális üzemmérethez szükséges termelési volument. Ha mások megtudják, hogy egy vállalkozás technológiai fejlesztésre készül, akkor a piacon maradás érdekében ők is fejleszteni kezdenek, és könnyen lehet, hogy az optimális üzemméretből adódó előnyöket nem tudják majd kihasználni, az iparágat túlkínálat és kapacitáskihasználatlanság fogja jellemezni.

Ha azonban jól megfigyeljük, ez az eset nem a költségnek mint tényinformációnak az eltitkolására, hanem a vállalkozás jövőbeli beruházási szándékának eltitkolására példa, így csak azt a következtetést lehetne levonni belőle, hogy a jövőbeli piaci magatartások ismeretének még a versenyzői piacokon is van jelentősége. A költségekről mint tényekről szóló információk ugyanakkor általánosan ismert piaci információk.

- Ha valaki azon gondolkodik, hogy feladja jól fizető szakmáját azért, hogy szarvasgomba-termesztésből éljen meg, megnézheti azokat az internetes oldalakat, amelyek hozzávetőlegesen tartalmazzák a szarvasgomba-termesztésbe való befektetés megtérülését. Kiderülne, hogy a gyümölcs- vagy burgonyatermesztés legalább ugyanolyan megtérülést hoz, mint a szarvasgomba-termesztés, csak az eltérő technológiából adódóan más-más pénzárammal. Aki hosszú évek óta termeszt szarvasgombát, olyan természetesi tapasztalatokkal rendelkezik, amelyek számára versenylőnyt biztosítanak. Feltehetően a fáradtságosan megszerzett tudást nem is szívesen osztja meg akárkivel, ám az ilyen típusú információknak a jellegzetessége az, hogy olyan összesített tapasztalatok ered-

⁴⁰ Ez a megállapítás csak egytermékes vállalatok esetén igaz. Több termékre *Evans–Heckman* [1983] kimutatta, hogy lehet méretgazdaságosság költségszubaditivitás (természetes monopólium) nélkül is (lásd *Kiss* [2009] 93. o.). Mindez azonban a megállapítás érvényességét nem befolyásolja.

⁴¹ Itt természetesen nem arról az esetről van szó, amikor a növekvő határkölség a teljes piacot lefedő üzemméret mellett is az átlagkölség alatt marad, mert akkor arra az előző lábjegyzet megállapítása az érvényes.

ményei, amelyek eleve nehezen továbbíthatók. Ilyen mesterségbeli tudás esetén ezért nem érvényesül az információ könnyen továbbíthatóságának, kisajátíthatatlanságának tétele, és ezért ezeknél az információk üzleti titokként való védelmére sincs szükség.

Elsőre azt gondolhatnánk, hogy a klasszikus elmélet teljes információs versenyzői modellje nem igényli a jövőbeli egyedi piaci magatartások ismeretét sem. Az információs igény mindig a konkrét helyzetre vonatkozik, és az ármozgás nyújtja azokat a piaci információkat, amelyekből a saját jövőbeli piaci magatartásunkat meghatározhatjuk. Ebből viszont következik az, hogy a más vállalkozások jövőbeli konkrét piaci magatartására vonatkozó információk nem piaci információk. Mivel a versenyzői modellben eleve feltételeztük azt, hogy egy piaci szereplő nem tudja befolyásolni az árat, ezért az egy piaci szereplő által végzett beruházásból eredő költségelőny nem lehet olyan mértékű, hogy az a piaci árat önmagában befolyásolja, még akkor sem, ha ő maga olcsóbban tud eladni.

Ebből viszont következik, hogy ha nem tartja titokban költségcsökkentő beruházásait, akkor sem fordulhat az elő, hogy emiatt kezdjenek mások is költségcsökkentő beruházásokba. Egy versenyzői piacon valójában annyi vállalkozás van, hogy a piaci szereplők általános piaci eseményként érzékelik azt, ha valamilyen technológiaváltás folyik az iparágban. Ennek következménye, hogy az ilyen technológiaváltások idején a versenyzői piacok rendkívül kiegyensúlyozatlanok lehetnek, mert sok vállalkozás közel egy időben zajló technológiaváltása nagymértékű túlkínálatot idéz elő.⁴² Mindebből az következik, hogy a jövőbeli piaci magatartás – a korábbi okfejtésünkkel szemben – valójában nem releváns piaci információ, a releváns piaci információk megszerzéséhez elegendő a már megtörtént piaci események figyelése.

Mindebből az következik, hogy az üzleti titok jogintézményének versenyzői piacon egyáltalán nincs szerepe. Igaz, hogy az üzleti titok jogintézménye nem hasznos, de nem is káros az ilyen piacokon, mivel üzleti titkok kevésbé tudják befolyásolni a piaci versenyt.

Üzleti titok az oligopol- és monopolpiacokon

Oligopolpiacokon az árat egyetlen piaci szereplő is befolyásolni képes. A befolyásolás mechanizmusa attól függően különböző, hogy milyen típusú oligopolpiacról és milyen piaci helyzetről van szó. Egy domináns szereplővel rendelkező oligopolpiacon például jellemző a domináns szereplő árdiktálása: ha a domináns szereplő emel, kis kérésessel igazodnak hozzá a többiek. Ahogy láttuk, a termelési tényezők piacán gyakoriak a vertikális jellegű korlátozások, az árak üzleti titokként kezelése, ami abból

⁴² A mezőgazdaságban nagyon is jellemző ez a helyzet, és nem csak technológiaváltások esetén. Ha az egyik év magas eperárai átállásra készítetnek, akkor ennek következményeként a következő évben mindenki veszteséges az eperpiacon.

is adódik, hogy ezeken a piacokon – gyakran vevői oldalon is – valamely oligopolisztikus (vagy oligopszónikus) piaci helyzetről beszélhetünk.

A listaárak és árkedvezmények eltitkolása a versenytársak elől nagy volumenű és hosszú távú szerződések esetén lehetővé teszi, hogy a piaci ármechanizmus kevésbé hatékonyan működjön, de azt is, hogy a gazdasági kapcsolatok stabilabbak legyenek, és – játékelméleti következtetések szerint – főként azt, hogy a kooperáció gazdaságilag hatékonyabban működjön.

Az árak és a költségszerkezet átláthatóságával sokkal kiszámíthatóbbá válna a versenytársak jövőbeli piaci magatartása. Minél inkább transzparens egy oligopolpiac működése, annál inkább várható, hogy a versenytársak reakciói kiszámíthatók. *Teljesen transzparens piacokon a vállalkozások képesek összehangolni magatartásukat megegyezés nélkül is, amely viszont tudatos információmegosztás hiányában párhuzamos magatartásnak tekinthető.* Ha a vállalkozások megosztják egymással jövőbeli szándékaikat, áraikat, az már összehangolt magatartáshoz vezet, ezért a jog az oligopolpiacokon minden jövőbeli magatartásra vonatkozó információt olyanoknak tekint, amelyet a vállalkozások nem oszthatnak meg egymással, azaz titokban kell tartani.

Ha egyáltalán nem létezne az üzleti titok jogintézménye, és a piacon az egyik vállalkozás piaci ereje a többiekénél jelentősebb, akkor ez a vállalkozás nagyobb erőforrásokat képes befektetni az üzleti titkok megszerzésébe, ez pedig olyan aszimmetrikus információs helyzetet idézne elő a javára, ami versenyelőnyt hozna számára a többiekkel szemben.

Az igazi probléma az, hogy üzleti titkok megszerzéséhez gyakran szerencse vagy véletlenek sorozata is vezethet, és az üzleti titok jogi védelme nélkül az oligopolpiacokon e működő vállalkozások kiszámíthatatlan módon juthatnának versenyelőnyhöz. Ha *A* vállalkozás megtudja, hogy *B* vállalkozás versenyképessége egy beszállítójától nagymértékben függ, és ezen a piacon nagyok a belépési korlátok, akkor ennek a beszállítónak a kapacitásait lekötheti anélkül, hogy tartania kellene attól, hogy *B* vállalkozás rövid távon új beszállítót tud szerezni.

Ezért minden olyan oligopolisztikus piac esetén, ahol valamely vállalkozásnak némi előnye lehet a többiekkel szemben, az üzleti titok védelmének hiányában felgyorsulnának azok a folyamatok, amelyek monopolisztikus piac kialakulásához vezethetnek.

Egészen világos az is, hogy egy monopolvállalkozás üzleti titkainak védelme belépési korlátot növelő tényező. Ha ezeket az üzleti titkokat a jog nem védené, akkor kisebb lenne a belépési költség, ami arra a szintre csökkentené a monopolárakat, amelyen már más vállalkozások nem tudnának belépni a piacra.⁴³

.....
⁴³ Itt arról a gyakori esetről van szó, amikor földrajzilag jól lehatárolható piacon gazdasági erőfölényes vállalkozások olyan – a Legfelsőbb Bíróság szóhasználatával élve – „imaginárius árakat” határoznak meg, amely épp alatta marad azon termék belépéssel (szállítás, helyismeret stb.) megnövelt árának,

Az üzleti titok jogintézménye nélkül különösen a versenyzői szegéllyel rendelkező monopolisztikus vállalkozás versenyelőnye növekszik. Az üzleti titok védelmének hiányában az oligopolpiacok inkább transzparensnek lennének, ami az egyensúlyi ártól való eltérés esélyét növelné, mivel könnyen lehetne következtetni a jövőbeli piaci magatartásra.

Összefoglalva: az üzleti titok jogintézménye oligopolpiac esetén *nélkülözhetetlen jogintézmény*, amely a versenyzői piacra vonatkozó kiinduló feltételek hiányát (belépési korlát, árelfogadás stb.) ellensúlyozza. Az üzleti titok jogintézménye lehetővé teszi, hogy a kedvezőtlen piaci struktúra ne fejlődjön tovább még kedvezőtlenebb irányba, és elősegíti egy olyan *status quo* kialakulását, amelyet néhány piaci szereplő mérsékelt versenye jellemez. *Az üzleti titok védelmének hiánya az ilyen piacokon a minél nagyobb piaci erővel rendelkező vállalkozásoknak kedvezne.*

Ha egy piacon valamely vállalkozás gazdasági erőfölényben van, akkor az üzleti titok jogintézményének teljes hiánya őt segítené. *Ha azonban a jog csak a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozások üzleti titkait nem védené, akkor az jelentős versenyhátrányt jelentene a gazdasági erőfölényben lévő vállalkozásoknak. Ebben az esetben az üzleti titok megszerzése más vállalkozások által a jólétet újraosztaná a gyengébb vállalkozások javára, másrészt csökkentené a piacra lépés költségeit is.*

ÁRSZABÁLYOZÁS ÉS ÜZLETI TITOK – KÖVETKEZTETÉSEK

Milyen következtetések adódnak az elmondottakból az árszabályozás alá vetett piacon? Példaként a már tárgyalt elektronikus hírközlés területét választottuk ki.

Azokban az esetekben, amikor az állam a jelentős piaci erejű szolgáltatók árait szabályozza az elektronikus hírközlési jogban, akkor aszimmetrikus szabályozás alá veti a gazdasági erőfölényes helyzetben lévő vállalkozásokat más vállalkozások javára. Ez az árszabályozás gyakran átláthatósági, közzétételi, számviteli szétválasztási szabályokkal jár együtt, amelyek nélkül jó néhány adatot a jelentős piaci erejű szolgáltató üzleti titokként kezelne. Az üzleti titok olyan jelentős ezekben az eljárásokban, hogy a szabályozói eljárások jogdogmatikai sajátosságai alapvetően térnek el egy klasszikus közigazgatási eljárástól. Ezek az eltérések döntően arra vezethetők vissza, hogy az eljárás során nagyon sok üzleti titkot kell kezelni (lásd erről Kovács [2008a]).

.....
amelyet a földrajzi piacon kívüli, de azonos vagy helyettesítő terméket kínáló vállalkozás nyújtani tud. Ha a belépési korlát valamely eleme csökken, akkor az azt jelenti, hogy a földrajzi piacon kívüli vállalkozás versenyképessé válik, és be tud törni a földrajzilag lehatárolt monopolpiacra, ha csak nem csökkenti az árát a monopolvállalkozás. Ha a monopólium a belépési költségek csökkenése ellenére fennmarad, akkor ez a csökkentett ár még mindig a versenyár felett marad. Az imaginárius ár fogalmáról lásd Magyar Autóklub *kontra* GVH, a Legfelsőbb Bíróság Kf. II. 39.048/2002/13. számú, a GVH Vj. 152/2000/51. számú határozata tárgyában született ítéletét.

Az ilyen szabályozott piacok esetén, ha az árszabályozás alapjául szolgáló költségadatokat nem védené az üzleti titok jogintézménye, akkor például egy bírósági eljárásban a jelentős piaci erejű szolgáltatók nem vitatnák az árszabályozást megalapozó költségmodelleket, hisz így a költségadatok könnyen nyilvánossá válnának, szemben azokéval, akik a szabályozást nem vitatják.

Ellenben, ha *a jog minden olyan költségadatot*, amely az árszabályozás alapjául szolgál, nyilvánossá tenne – azaz a Nemzeti Hírközlési Hatóság határozattervezetét az alapul szolgáló bizonyítékokkal együtt teljes terjedelemben közzétenné –, akkor ez *a jelentős piaci erejű szolgáltatókat egységesen sújtaná*, viszont a *jólétet újraosztaná a nem jelentős piaci erejű szolgáltatóknak minősülő vállalkozások javára*. Ebben az esetben a vállalkozások a bírósági jogorvoslatokkal semmiféle üzleti titokkal összefüggő kockázatot nem érzékelnének, ellenben a bírósági eljárások és a felek közötti információmegosztás jelentősen felgyorsulna, ami hatékonyabbá tenné a jogorvoslatot.

Ezekben az esetekben azért nem kifogásolható a jólét újraelosztása, mert az a jelentős piaci erő ellen hat, ami növeli a verseny intenzitását, és így a fogyasztók oldaláról jólétnövelő hatású. Elvileg felmerül annak lehetősége, hogy a kevésbé hatékony szolgáltatók is be tudnak lépni a piacra,⁴⁴ de ezt a problémát a szabályozási púp⁴⁵ lecsengésével a piac korrigálni fogja, ha időben megszűnik a jelentős piaci erő és az ezzel együtt járó többletkötelezettségek.

Különösen előnyös lenne az, ha a piac jobban tudná ellenőrizni a szolgáltatók által nyújtott adatok megbízhatóságát. Jelenleg a hatóságnak semmilyen igazán megbízható kontrollmechanizmus nem áll rendelkezésére, hogy ellenőrizze a szolgáltatott adatok valóságtartalmát.⁴⁶ A törvény biztosítja a hatóságnak a bírságolás lehetőségét hamis adatszolgáltatás esetén, de inkább az a kérdés, hogyan lehet felismerni a hamis adatszolgáltatást.

Mivel a jelentős piaci erejű vállalkozások főbb versenytársaikról – elsősorban saját piaci tapasztalataik alapján – rendelkeznek bizonyos feltevésekkel, ezért gyakran van becslésük is a versenytársak költség- és egyéb jellemzőire. Ha a szolgáltatott adatok nyilvánosak, maguk a piaci szereplők ellenőriznék a versenytárs adatainak helytállóságát, jeleznék, ha valamely adat megbízhatósága kapcsán kételyük merül

⁴⁴ Mivel a jólét újraelosztásának eredményeként az új belépők vagy a kisebb szereplők előnyben részesülnek, ezért kellően nagy előny esetén előfordulhat, hogy az inkubenshez képest kevésbé hatékony működés mellett is versenyképesen tudnak működni.

⁴⁵ „Az úgynevezett »szabályozási púp« (*regulatory bump*) lényege, hogy – az újonnan bevezetett verseny tökéletlenségeit leküzdendő – átmenetileg több szabályozói beavatkozás szükséges a hatékonyság javítása érdekében, egy rövidebb vagy hosszabb átmeneti időszak után azonban mégis bekövetkezik majd a szabályozói tevékenység elhalása.” (Kiss [2007] 78. o.)

⁴⁶ Szabályozó hatóság és szabályozott szolgáltató viszonyában is jelentkeznek a megbízó–ügynök elmélet által feltárt információs aszimmetriából eredő problémák. E kérdéseknek a szabályozás-gazdaságtanban széles irodalma van (elsősorban lásd Kiss [2007] 63. o., részletesen Laffont–Tirole [1991]).

fel, hisz ebben a játékszituációban ez a jól felfogott érdekük. Aki valós adatot szolgáltat, annak elemi érdeke, hogy a többiek is ezt tegyék.

Azt is látni kell, hogy ha költségadatokat szolgáltatnak az árszabályozás alapjául, akkor egy hatósági árhoz tartozó költségadathalmaz üzleti titokként kezelése elvileg csekély versenyelőnyt jelent. Ez a kérdés jóval bonyolultabb azonban azért, mert többtermékes vállalatokról van szó, így az egy-egy termékre kiszámolt költségmodell nemcsak az árszabályozni kívánt – például – nagykereskedelmi termékre (szolgáltatásra) vonatkozó költségadatokat, hanem esetleg szabadáras termékekre, mondjuk kiskereskedelmi szolgáltatásokra vonatkozó adatokat is tartalmazhat. Az így megismert adatok pedig meglehetősen transzparenssé tehetik az oligopoljellegű kiskereskedelmi piacot, amely transzparencia összehangolt magatartás hiányában is áremelkedéshez vezethet.

Sőt egy oligopoljellegű piacon a növekvő transzparencia önmagában is csökkentheti a verseny intenzitását, elősegíti a párhuzamos magatartás kialakulását, ami úgy vezetne a tudatosan összehangolt magatartás következményeihez, hogy a versenyjog *ex post* jogérvényesítése sem lenne alkalmazható.

Felvethető, hogy a jelentős piaci erőre vonatkozó eljárások esetében nemegyszer a piac egésze szolgáltat üzleti titoknak minősülő információkat a szabályozó részére ahhoz, hogy az meghozhassa döntését, ki minősül jelentős piaci erejű szolgáltatónak. Így tehát a nem jelentős piaci erejű szolgáltatók egyes üzleti titkai is megismerhetőkké válnának. Mivel azonban a jelentős piaci erőre vonatkozó eljárásokkal összefüggésben jelentősen kisebb mennyiségben kerülnének nyilvánosságra a nem jelentős piaci erejű szolgáltatók adatai (mivel ezek továbbra is üzleti titkot képeznének), ezért az aszimmetrikus szabályozásból eredő aszimmetrikus információk előny még mindig a nem jelentős piaci erejű szolgáltatók oldalán van. Emellett a kisebb szolgáltatók adatainak üzleti titokként kezelése a jogorvoslati eljárások során már kezelhető problémát jelent, mert ezek anonim feltárására – a számos kisebb piaci szereplő léteire figyelemmel – van elfogadható technikai lehetőség. Nyilvánvalóan nincs sok értelme néhány jelentős piaci erejű nagyszolgáltató adatainak anonimizálására a bírói jogorvoslatához, hiszen az adatok anonimizálás mellett is könnyen az adott szolgáltatóhoz köthetők.

A fenti javaslat tehát már nem az üzleti titok jogintézményének mellőzésére, hanem a jelentős piaci erő szabályozása esetén a szabályozáshoz szükséges adatok nyilvános adattá minősítésére vonatkozik. Az adatok nyilvánosságra hozatala kiküszöbölheti az üzleti titok jogintézményének mellőzéséből eredő – a jogorvoslatot kérők és nem kérők közötti – aszimmetrikus információk helyzetet a jelentős piaci erejű szolgáltatók között.

Mivel azonban az ilyen adatok nyilvánosságra hozatala a különböző szomszédos és összefüggő piacokon lévő oligopolisztikus piaci helyzetektől függően sokféle következménnyel járhat, továbbá a transzparencia növekedése kevés szereplős piacon megnöveli a „legális összejátszás” veszélyét, a nyilvánosságra hozatalból száрма-

zó előnyöket és hátrányokat részletes és pontos adattípusok alapján elemezve kell mérlegre tenni ahhoz, hogy a nyilvánosságra hozható adatkört hatékonyan lehessen megállapítani. A jelenlegi szabályozói gyakorlatban alkalmazott különböző – és a közösségi rezsim alapján megkövetelt – határkölség-alapú költségmodellek⁴⁷ esetében teljesen más lehet a helyzet, mint például a kereslet árrugalmasságával operáló, optimális Ramsey-árrést tartalmazó ár szabályozói meghatározása esetén. Az előbbi esetben szabályozási javaslatunk inkább megfontolhatónak tűnik, ezért a jelenlegi szabályozói gyakorlatnak megfelelően a szabályozáshoz felhasznált adatok jelentős részének nyilvánosságra hozása.

A szabályozás kialakításakor, különösen, ha a jogalkotó a jogorvoslati rendszernek is valós szerepet szán, a szabályozás ilyen irányú változtatása elkerülhetetlen. Márpedig a közösségi jog a hatékony és érdemi jogorvoslat biztosítását minden tagállam számára előírja.⁴⁸

A közösségi jog és a bevezetőben tárgyalt alkotmányossági kritériumok tükrében teljesen érthetetlen akadályként tornyosul a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (továbbiakban Pp.) 119. paragrafusának 2. bekezdését, valamint az ezzel összefüggő 192. paragrafus 3. bekezdését módosító – 2009. január 1-jén hatályba lépett – új szabályozás,⁴⁹ amely az üzleti titok jogosultjának nyilatkozatától teszi függővé az adott üzleti titok perben történő felhasználhatóságát.

Ez a megoldás megkérdőjelezi azt az alapfeltevésünket, hogy a jogorvoslati jog mint alkotmányos alapjog erősebb az üzleti titok védelméhez való jognál. Sőt a legújabb – eljárási – jogalkotásban⁵⁰ tendenciaként figyelhető meg az a felfogás, amely az üzleti titok védelméhez való jogot – az alkotmányos megfontoláson alapuló indokok ellenére – a jogorvoslati jog elé helyezi.

Ez a jogalkotási tendencia nemcsak alkotmányossági, de közösségi jogi oldalról is megkérdőjelezhető – tekintve, hogy a továbbiakban az árszabályozással kapcsolatos perek számos esetben érdemben nem lesznek lefolytathatók, hiszen a döntések alapjául szolgáló adatok üzleti titkot képeznek. Technikailag rendkívüli mértékben bonyolulttá és lassúvá válhatnak az eljárások, különösen olyan esetben, amikor a piacmeghatározás több száz szolgáltató üzleti titkot képező adatán alapul, mert ebben az esetben több száz értesítést kell kiadni a konkrét üzleti titok jellegének megjelölésével. Ráadásul a piacmeghatározás és piacelemzés körében az üzleti titok akár egyetlen jogosultjának hozzájárulást megtagadó nyilatkozata elég lehet ahhoz, hogy ne legyen elvégezhető az érdemi felülvizsgálat, hiszen a bírónak a továbbiakban nincs mérlegelési lehetősége, továbbá a piacmeghatározás és piacelemzés alapadatai

⁴⁷ Teljesen felosztott költségek (FDC), hosszú távú különbözetiköltség-modellek (LRIC) különböző változatai stb.

⁴⁸ Lásd a 10. lábjegyzetet.

⁴⁹ 2008. évi XXX. törvény 10. és 32. paragrafus 1. bekezdése módosította a Pp. idézett rendelkezéseit.

⁵⁰ Azért csak „eljárási”, mert az anyagi jog változásai épp ellentétes tendenciákra utalnak. Lásd a 6. és a 7. lábjegyzetet.

csak az összes piaci szereplő adatszolgáltatása alapján értelmezhető. Ha kizárólag egyetlen szolgáltató nem járul hozzá adatainak feltárásához, akkor az adatszolgáltatásból képzett aggregált adat és a feltárandó adatszolgáltatás közti különbözetként pontosan meg tudhatók az üzleti titok megismerését megtiltó vállalkozás adatai, így az üzleti titkok feltárására azokban az esetekben sem kerülhet sor, amikor a többi vállalkozás – aktívan vagy a nyilatkozat elmaradásával – hozzájárult üzleti titkainak megismerhetőségéhez.

Az új szabályrendszer azonban nemcsak a szabályozott piacokkal kapcsolatos érdemi jogorvoslat lehetőségét zárja ki implicit módon, de perek sokaságában teheti lehetetlenné a bírói döntés meghozatalát. Az új perrendtartási szabályok azt eredményezik, hogy ha a hatóság valamely üzleti titkot felhasznált, azonban az üzleti titok jogosultja nem járul hozzá az adott üzleti titok feltárásához, akkor az az adat bizonyítékként nem használható fel. „Megerőszakolható” a jogi szabályozás azokban az esetekben, amikor a hatóság által elmarasztalt felperes saját üzleti titkainak bizonyítékként történő felhasználásához nem járul hozzá, hiszen a Pp. 164. paragrafus 1. bekezdése alapján általában neki kell a perben bizonyítani, ezért ebben az esetben a perlés nem lehet sikeres, ami a felperesnek nyilvánvalóan nem érdeke. Minden olyan esetben azonban, amikor a pertárs, a perben ellenérdekelte fél vagy peren kívüli harmadik személy a titok jogosultja, a hozzájárulás megtagadása lehetetlenné teszi az eljárás lefolytatását. Mivel a bírósági perben az alperesi hatóság a felperessel egyenrangú félnek minősül, ezért az általa felhasznált üzleti titkokat a bizonyítékok köréből – hozzájárulás hiányában – ki kell rekeszteni. Ennek következtében a hatóság határozatát megalapozatlanság miatt hatályon kívül kell helyezni.⁵¹ Bár a bíró és a mellette dolgozó tisztviselő elvileg betekinthez ezekbe a bizonyítékokba, de ezt nyilvánvalóan nem fogja megtenni, ha az adott bizonyíték nem használható fel a perben, hiszen az ilyen bizonyítékok nem befolyásolhatják a bíró döntését.

Az eddigi bíró gyakorlatban az államtitoknak minősülő adatok – az új törvényi szabályozásban minősített adatok – esetében merült fel hasonló helyzet. Ilyenkor a helyes megoldásnak az tűnt,⁵² hogy a bíró kéri a betekintést a titokjogosulttól (jellemzően a Nemzetbiztonsági Hivaltól, NBH) oly módon, hogy a felek⁵³ azt a per során nem fogják megismerni, az ítélet pedig a hatósági határozathoz hasonlóan nem tartalmaz érdemi indokolást. Ez az eljárás azonban nem tekinthető érdemi jellegű bírói felülvizsgálatnak. Garanciális jelleget annyiban nyújthatott a hatósággal szemben álló ügyfelek számára, hogy nem a titkosszolgálat valamely embere döntötte el véglegesen az ügyet, hanem a független bíró is ellenőrizhette – ha meglehetősen formálisan is – a titkosszolgálat „döntését”. Nyilvánvaló mérlegelési hiba

⁵¹ Legalábbis a formális logika szabályaiból ez következik. A gyakorlat várhatóan ennél cizelláltabb megoldást próbál majd találni.

⁵² Egységes bírói gyakorlatról nem beszélhetünk, a probléma kezelésének komoly nehézségei miatt.

⁵³ Egész pontosan a felperes, hiszen az alperesi hatóság általában ismeri a felhasznált államtitkot.

esetén – ugyan indokolás nélkül, de – az elvi lehetősége megvolt a hatósági döntés megváltoztatásának. Persze itt is az NBH hozzájárulására volt szükség, amelyet azonban a bírósági vezetés és az NBH közötti tárgyalások alapján az NBH rendszert megadott. A Nemzetbiztonsági Hivatal mint a demokratikus jogállam egyik fontos szerve tisztában volt azokkal a jogállami kritériumokkal, amelyekre tekintettel a megtagadás lehetőségét csak elvi szinten tartotta fenn.

Ezt az önkorlátozást azonban üzleti vállalkozásoktól egyáltalán nem lehet várni, sőt nekik kifejezetten – ha tetszik alkotmányos – joguk van üzleti titkaik felhasználását megtiltani.

A jelenlegi üzleti titokra vonatkozó szabályozás még durvábban avatkozik be a jogállamiság egyik alappilléreént jelentő igazságszolgáltatási funkció működésébe azzal, hogy még az államtitok esetén létező formális kontroll sem létezik, a titokgazda hozzájárulásának megtagadása esetén nincs mód az üzleti titok felhasználására a perben.

Míndez nemcsak a szabályozott piacok bírói felülvizsgálatát lehetetlenítheti el, de a többi közigazgatási per lefolytathatóságát is érinti, beleértve például a versenyjogi jogalkalmazást is. A kartell- és gazdasági erőfölényes ügyek üzleti titkok tömegére épülnek. Ezekben az ügyekben az érdemi felülvizsgálat – akár a feleken kívüli okokból – lehetetlenné válhat. Emellett kihatással van a polgári perek ezreire is, mindazokra, ahol az ügy eldöntése üzleti titok függvénye.

Nem tudható, hogy az üzleti vállalkozásokat érintő nagy gazdasági és közigazgatási perek ellehetetlenítése mögött milyen jogalkotói megfontolások húzódtak meg, és kinek vagy kiknek az érdeke, lobbitevékenysége eredményezte a jogállamiság és jobbiztonság elvét, a jogorvoslathoz való jogot súlyosan sértő szabályozást, mert a módosítást bevezető 2008. évi XXX. törvény indokolásából a motivációkról és a módosítás érdemi okairól egyetlen szó sem esik. Mindezért nyilvánvaló, hogy ezen akadályok elhárítását követően van értelme a szabályozott piacok esetén az üzleti titokra vonatkozó árnyalt szabályozás megalkotásának.

IRODALOM

- BOBROVSZKY JENŐ [2006]: Rejtélyek és fortélyok. Hozzászólás az üzleti titok és a know-how kérdésköréhez a polgári törvénykönyv reformja kapcsán. Magyar Tudomány, 11. sz. 1385–1395. o.
- BUSINESS TORTS... [1996]: Business Torts & Unfair Competition: A Practitioner's Handbook. American Bar Association, Chicago.
- CARLTON, D. W.–PERLOFF, J. M. [2003]: Modern Piacelmélet. Panem Kiadó, Budapest.
- COASE, R. H. [2004]: A vállalat, piac és jog. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- COOTER, R.–ULEN, T. [2005]: Jog és közgazdaságtan. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.

- COOTER, R.–ULEN, T. [2007]: The Economics of Trade Secrets. <http://www.cooter-ulen.com/wp/?p=73>.
- EVANS, D. S.–HECKMAN, J. J. [1983]: Multiproduct Cost Function Estimates and Natural Monopoly Tests for the Bell System. Megjelent: *Evans, D. S.* (szerk.): *Breaking Up Bell: Essays on Industrial Organization and Regulation*. A CERA Research Study. North-Holland, New York–Amszterdam–Oxford, 253–282. o.
- HÁMORI BALÁZS–SZABÓ KATALIN–HURTA HILDA–TÓTH LÁSZLÓ [2007]: A vállalaton belüli verseny. A munkahelyi rivalizálás empirikus vizsgálata. *Vezetéstudomány*, 11. sz. 2–16. o.
- HARMATHY ATTILA–SAJÓ ANDRÁS (szerk.) [1984]: A jog gazdasági elemzése. Válogatott tanulmányok. *Gazdasági-jogi tanulmányok*. 2. rész. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- HEYNE, P.–BOETTKE, P.–PRYCHITKO, D. [2004]: A közgazdasági gondolkodás alapjai. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- JAGER, M. F. [1995]: Legal Expertise on Trade Secret Law. Szeptember. <http://www.theta.com/copyright/jager.htm>.
- JÓRI ANDRÁS–BÁRTFAI ZSOLT [2005]: Vitás kérdések az adatvédelmi törvény értelmezése körül. *Infokommunikáció és Jog*, 9. sz. 159–164. o.
- KITCH, E. W. [1980]: The Law and Economics of Rights in Valuable Information. *Journal of Legal Studies*, 9. 683–723. o.
- KISS FERENC LÁSZLÓ [2008]: Bevezetés a szabályozás gazdaságtanába. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László* (szerk.): *Verseny és Szabályozás*, 2007. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- KISS FERENC LÁSZLÓ [2009]: Belső gazdaságosság a termelési folyamatban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László* (szerk.): *Verseny és Szabályozás*, 2008. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- KOPPÁNYI SZABOLCS [2006–2007]: A hatékony jogorvoslat terjedelme, lehetőségei és korlátai az elektronikus hírközlésben, különös tekintettel a piac szabályozásával kapcsolatos eljárásokra. 1–2. rész. *Infokommunikáció és Jog*, 16. sz. 199–202. o. és 1. sz. 19–27. o.
- KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY [2006a]: A bírói döntések karakterisztikája komplex problémák esetén, az ítéleti indokolás meggyőző erejének egyes kérdései. *Állam és Jogtudomány*, 2. sz. 269–289. o.
- KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY [2006b]: Nemcsak a bíróságokon múlik... Hozzászólás Tóth András: Az elektronikus hírközlésre vonatkozó európai szabályozási keret 2006. évi felülvizsgálata: a tagállami bíróságokon múlik a szabályozási keret hatékony működése? című cikkhez. *Infokommunikáció és Jog*, 13. sz. *Infokommunikáció és Jog* 14. sz. 128–132. o.
- KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY [2007]: A szabályozó hatóságok eljárásjogának modellje a határozatok jogereje és végrehajthatósága tükrében. Kézirat.
- KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY [2008a]: A JPE-szabályozás eljárásjogi problémái a magyar bíróság gyakorlatában. A közösségi jog és nemzeti jog konfliktusai az elektronikus hírközlési jogban. *Infokommunikáció és Jog*, 2. sz. 71–77. o.
- KOVÁCS ANDRÁS GYÖRGY [2008b]: A piacszabályozás mint önálló jogterület. *Európai Tükör*, 7–8. sz. 12–32. o.
- LAFFONT, J.-J.–TIROLE, J. [1991]: The Politics of Government Decision-Making: A Theory of Regulatory Capture. *Quarterly Journal of Economics*, Vol. 106. No. 4. 1089–1127. o.

- LANDES, W. M.–POSNER, R. A. [2003]: *The Economy Structure of Intellectual Property Law*, President and Fellows of Harvard College. Harvard University Press, Cambridge, Mass.
- MAJTÉNYI LÁSZLÓ [2006]: *Az információs szabadságok*. Complex Kiadó, Budapest.
- MÁTYÁS ANTAL [2003]: *A modern közgazdaságtan története*. Aula Kiadó, Budapest.
- MÁTYÁS ANTAL [2004]: *Az új osztrák iskola általános jellemzése*. *Közgazdasági Szemle*, 10. sz. 936–947. o.
- NAGY CSONGOR ISTVÁN [2008]: *A magyar versenyjog üzlettitok-szabályának néhány értelmezési kérdéséről*. *Jogtudományi Közlöny*, 11. sz. 553–561. o.
- POSNER, R. A. [1996]: *A jog gazdasági megközelítése*. Megjelent: *Szabadsfalvi József* (szerk.): *Angol–amerikai jogelmélet*. Bíbor Kiadó, Miskolc.
- SAJÓ ANDRÁS [1984]: *Közgazdaságtani vizsgálódások a jogról*. Megjelent: *Harmathy–Sajó* [1984] 5–43. o.
- SCHUMPETER, J. A. [1980]: *A gazdasági fejlődés elmélete*. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest.
- SIMON, H. A. [1982]: *Korlátozott racionalitás*. Válogatott tanulmányok. *Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó*, Budapest.
- SPENCE, M. [1973]: *Job Market Signaling*. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 87. No. 3. 355–374. o.
- STEINER, J.–WOODS, L. [2000]: *Textbook on EC law*. 7. kiadás, Blackstone Press, London.
- TÓTH ANDRÁS [2006]: *Az elektronikus hírközlésre vonatkozó európai szabályozási keret 2006. évi felülvizsgálata: a tagállami bíróságokon múlik a szabályozási keret hatékony működése?* *Infokommunikáció és Jog*, 13. sz. 101–105. o.
- VÉKÁS LAJOS [1998]: *A magánjog gazdasági elemzése*. *Állam és Jogtudomány*, 1–2. sz. 3–19. o.
- VIKMAN LÁSZLÓ [2006]: *Az üzleti célú információmenedzsment adatfeldolgozó eszközeiről*. *Infokommunikáció és Jog*, 14. sz. 8–30. o.
- WILLIAMSON, O. E. [1981]: *The Modern Corporation: Origins, Evolution and Attributes*. *Journal of Economics Literature*, Vol. 19. No. 4. 1537–1568. o.
- WILLIAMSON, O. E. [1984]: *A tranzakciós költségek gazdaságtana: a szerződéses kapcsolatok szabályozása*. Megjelent: *Harmathy–Sajó* [1984] 171–202. o.